

LIMBURGSE

VOGELS

3

JAARGANG 4 / 1993

Een uitgave van de
Vogelstudiegroep van
het Natuurhistorisch
Genootschap in Limburg
en de Vogelwacht
Limburg

LIMBURGSE VOGELS

Opgericht in maart 1989, is een uitgave van de Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg en de Vogelwacht Limburg.

Limburgse Vogels verschijnt viermaal per jaar en publiceert artikelen, mededelingen en andere informatie op veldornithologisch gebied in Limburg.

Redactie

De redactie van 'Limburgse Vogels' bestaat uit:

Jan Boeren
Rob van der Laak
Karel Lemmens
Boena van Noorden
Frans Schepers
Ran Schols
Henk Swinkels

Fotoredactie

Ran Schols

Redactie-secretaris

Rob van der Laak, Bethlehemstraat 34,
6418 GK Heerlen

Layout & zetwerk

bvdm, Bureau van de Manakker, Grafische producties bv, Maastricht

Drukkerwerk

Swalmer Handelsdrukkerij b.v.

Contactadres & abonnementen

Henk Swinkels, Diergaarderstraat-Zuid 39,
6105 CA Maria Hoop

Abonnementen

f 22,50 per jaar, overmaken op gironummer 1703655, t.n.v. Vogelwacht Limburg te Swalmen, o.v.v. 'Limburgse Vogels'. Voor leden van de Vogelwacht Limburg en het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg is de abonnementsprijs f 17,50. Bedrijven, instellingen, verenigingen e.d. betalen minimaal f 35,00 per jaar. Voor België is de prijs BFR 350 (leden) of BFR 450 (niet-leden), overmaken op nr. 000-1507143-54, o.v.v. 'Limburgse Vogels'

Adressen

Vogelwacht Limburg: p/a. Barbarastraat 8, 6164 HK Geleen
Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Postbus 882,
6200 AW Maastricht.

Adreswijzigingen, opzeggingen, klachten en dergelijke schriftelijk doorgeven aan het contactadres. Opzeggingen dienen vóór 1 januari van het nieuwe kalenderjaar te geschieden.

De uitgave van *Limburgse Vogels* wordt mede mogelijk gemaakt door een sponsorbijdrage van het Natuurhistorisch Museum de Peel (Asten)

Foto omslag

Oeverloper (foto: R. Schols)

De Geoorde Fuut in de Groote Peel

Carlo van Seggelen

De broedvogelpopulatie van de Geoorde Fuut *Podiceps nigricollis* in Limburg en de rest van Nederland is onderhevig aan sterke aantalsfluctuaties (Hustings, 1991).

Tijdens broedvogelonderzoek door Vogelwerkgroep 'De Peel' in de Groote Peel werd in 1993 een opvallende toename ten opzichte van 1992 geconstateerd. Zo'n hoog aantal broedparen als in 1993 werd in de Groote Peel nooit eerder vastgesteld. Deze korte mededeling geeft inzicht in het voorkomen van de Geoorde Fuut in de Groote Peel.

De periode 1933-1991

De oudst bekende gegevens van broedende Geoorde Futen in de Groote Peel dateren uit 1933, toen drie broedparen werden gevonden (Hens, 1965). Vanaf die tijd is de Geoorde Fuut een niet jaarlijkse broedvogel in de Groote Peel in zeer klein aantal. Meestal varieerde het aantal paren tussen 1 en 3 (Hens, 1965). Zeer waarschijnlijk broedt de soort sinds 1983 jaarlijks in de Groote Peel (tabel 1).

De tabel geeft aan dat de Geoorde Fuut in de Groote Peel vanaf 1983 een beetje in de lift zit. In de periode 1933-1991 was 1990 het beste jaar met 7 paar. De 4 paren die voor 1991 zijn opgegeven betreffen alleen paren die in het Limburgse deel van de Groote Peel zijn opgespoord door de provincie Limburg (van der Coelen & van Seggelen, 1993). Aangezien in andere jaren regelmatig broedende vogels zijn aangetroffen op de vennen in het Brabantse deel is het echter zeer waarschijnlijk dat in 1991 nog enkele paren meer in de Groote Peel gebroed hebben.

Tabel 1. Overzicht van het (minimum) aantal broedparen van de Geoorde Fuut in de Groote Peel 1983-1991 (naar v.d Ven, 1992 en archief VWG 'De Peel').

Jaar	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991
Aantal	3	4	2	2	0	?	?	7	4

De jaren 1992 en 1993

In 1992 en 1993 heeft Vogelwerkgroep de Peel, de Groote Peel geheel op broedvogels onderzocht. Gezien de omvang van het gebied is dit karwei verdeeld over twee jaren. Naast de broedvogelinventarisatie werd een groot deel van de vennen wekelijks op watervogels geteld. Hierdoor was het beide jaren goed mogelijk de Geoorde Fuut volledig te inventariseren.

Het verschil in aantal broedparen was tussen 1992 en 1993 opmerkelijk (tabel 2). In 1993 leek aanvankelijk niets bijzonders te gebeuren toen medio maart de eerste 3 exemplaren op 't Elfde arriveerden. Eind maart steeg het aantal hier echter al tot 12 vogels. Tesaamen met enkele exemplaren op andere vennen verbleven omstreeks 10 april zelfs al zo'n 20 Geoorde Futen in de Groote Peel. Toen de vogels zich paarsgewijs verspreidden groeide het aantal nog steeds. De inventarisaties en diverse aanvullende bezoeken leverden uiteindelijk maar liefst 21 broedparen op. De meeste paren (62%) werden op het Steltlopersven gevonden. Ook het hoogste percentage succesvolle paren (75%) werden op dit ven gevonden (tabel 3). Tevens werden hier de meeste jongen geboren (75% van het totaal aantal jongen). Bij de succesvolle paren bestond het aantal jongen uit 1 of 2 ex. Het gemiddeld aantal jongen per succesvol paar bedroeg 1,6.

Net als op zoveel andere plaatsen blijkt het (succesvol) broeden van de Geoorde Fuut ook in de Groote Peel zeer vaak in Kokmeeuwenkolonies plaats te

Tabel 2. Overzicht van het aantal broedparen per ven in de Groote Peel in 1992 en 1993.

Deelgebied	1992	1993	Toename
Steltlopersven	5	13	+160%
het Eeuwig Leven	-	2	-
't Elfde	2	3	+50%
Meerbaansblaak	2	2	0%
Se Baan	-	1	-
Totaal	9	21	+133%

Maar liefst 21 paar
Geoorde Futen hebben in
1993 in de Grootte Peel
gebroed
(foto: P. & J.Wouters)

vinden. Een verklaring voor deze opmerkelijke relatie valt niet goed te geven. Misschien profiteren de broedende fuutjes van de collectieve verdediging door de meeuwen ten opzichte van predatoren.

Discussie

De stand van de Geoorde Fuut is er een met grote jaarlijkse schommelingen (Hustings, 1991). Schommelingen vinden op verschillende schaalniveau's plaats. Er zijn jaren waarin de totale Nederlandse populatie (soms inclusief de ons omringende landen) een opvallende stijging van het aantal broedparen werd geconstateerd. Het is echter niet ongevoerd dat deelpopulaties totaal verschillende tendenzen laten zien.

Het is op dit moment te vroeg om uitspraken op landelijk niveau te doen omtrent de stand van de Geoorde Fuut in 1993. Daarvoor zijn recente broedvogelgegevens nog te schaars voorhanden.

Afgaande op de schaarse informatie laat het zich aanzien dat alleen zeer lokaal sprake is van een toename. Naast de Grootte Peel is mij tot op heden alleen van de moerassen bij Budel-Dorplein een lichte toename bekend van 8 paar in 1992 naar 11 paar in 1993 (mond. med. W. Beeren). Op sommige plaatsen, zoals in het Fochteloërveen, werd in 1993 daarentegen een afname geconstateerd (Feenstra, 1993). Mogelijk dat in dit gebied de waargenomen afname van de Kokmeeuw debet is aan de afname van de Geoorde Fuut.

Op andere plaatsen (bijvoorbeeld delen van Dren-

Tabel 3. Overzicht van het aantal paren en de reproductie van de Geoorde Fuut in de Grootte Peel in 1993. Tevens is het aantal paren van de Kokmeeuw in 1993 aangegeven.

Deelgebied	aantal paren	aantal succesvolle paren	aantal jongen	aanwezigheid Kokmeeuwen + aantal paren
Steltlopersven-noord	2	1	2	-
Steltlopersven-west	4	3	5	335
Steltlopersven-oost	7	5	7	1565
Eeuwig Leven	2	2	3	75
't Elfde	3	0	-	-
Meerbaansblaak	2	1	2	161
5e Baan	1	0	-	-
Totaal	21	12	19	

the) is het aantal min of meer gelijk gebleven t.o.v. 1992 (mond. med. A. van Dijk). Het verder completeren van het landelijk beeld kan bovenstaande veronderstellingen op betrouwbaarheid toetsen. Vanwege het ontbreken van een landelijk kader is het op dit moment moeilijk om oorzaken te noemen. Wel staat buiten kijf dat een verhoging van de waterstand in delen van de Grootte Peel als gevolg van abnormale regenval in de herfst van 1992 zijn positieve weerslag heeft gehad op het aantal Geoorde Futen. De sterke regenval heeft delen van de Grootte Peel drastisch veranderd. Opgedroogde vennen waar in de laatste 2-3 jaren gedurende het broedseizoen nauwelijks of geen water stond werden omgevormd tot goed gevulde vennen. Het aantal potentieel geschikte biotopen in de Grootte Peel is daarmee aanzienlijk verhoogd. De Geoorde Fuut heeft hier in 1993 adequaat op ingespeeld. Een leuk voorbeeld hiervan is het Eeuwig Leven. Werd aldaar in 1992 slechts één Wilde Eend broedend aangetroffen, in 1993 vonden op en rond het ven 3 futensoorten, diverse eendesoorten, Meerkoeten, Waterhoentjes en Waterrallen prima broedgelegenheid.

Carlo van Seggelen, Nieuwendijk 101, 5712 EL Someren-Eind

Dankwoord

De veldmedewerkers van Vogelwerkgroep de Peel verzamelden een deel van het basismateriaal. Wil Beeren, Arend van Dijk, Henk Wessels en Jan van der Winden leverden de eerste impressies van het broedseizoen van de Geoorde Fuut in 1993 in den lande, waarvoor mijn dank.

Literatuur

- Coelen, J. van der & C. van Seggelen 1993. Broedvogels van het Zuidelijk Peelgebied, Provincie Limburg.
- Hustings, F. (SOVON) 1991. Explosieve toename van broedende Geoorde Futen (*Podiceps nigricollis*) in 1983-89 in Nederland. *Limosa* 64 (1991):17-24.
- Feenstra, H. 1993. Het Fochteloërveen. Inventarisatieverslag augustus '92 t/m juli '93.
- Hens, P.A. 1965. Avifauna van de Nederlandsche provincie Limburg benevens een vergelijking met die der aangrenzende gebieden. Publicatie Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.
- Ven, H. v.d. 1992. De Grootte Peel, avifauna 1968-1991. Stageverslag in opdracht van Staatsbosbeheer regio Peel en Maas.
- Werkgroep Astense Peel 1986. Broedvogelinventarisatie van de Astense Peel, 1986. *De Kuluut jrg. 6 (1986):47-48.*

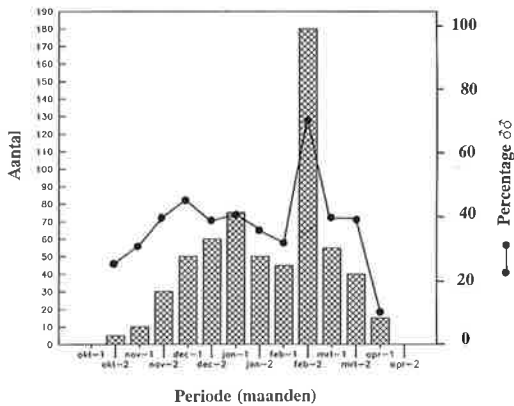
Over het fourageergedrag van Brilduikers op de Maasplassen in het winterhalfjaar

Willem Renema

Gedurende vier winters (1989-90 tot en met 1992-93) heb ik vrij intensief het gedrag van Brilduikers *Bucephala clangula* op de Maasplassen rond Roermond bestudeerd. Enkele resultaten hiervan zijn reeds eerder elders gepubliceerd (zie: Renema, 1991a en 1991b). In deze bijdrage wordt een totaaloverzicht van het onderzoek gepresenteerd dat grotendeels is ontleend aan deze eerder gepubliceerde resultaten. Het gebied waarin het onderzoek is uitgevoerd, ligt tussen de Maasbrug bij Maasbracht en de plassen rond Asselt, Midden-Limburg.

Trekgedrag

De Brilduiker broedt in de Scandinavische landen en noordelijker. Al vrij snel na het leggen van de eieren trekken de mannetjes naar zee om te ruien en daarna te overwinteren. Als de jongen zijn uitgevlogen volgen de vrouwtjes, maar deze vliegen in het algemeen verder door naar het zuiden. Pas in de baltstijd komen de mannetjes de vrouwtjes in de zuidelijker gelegen gebieden opzoeken om te paren, de zogeheten natrek (Nilsson, 1969). Hier-

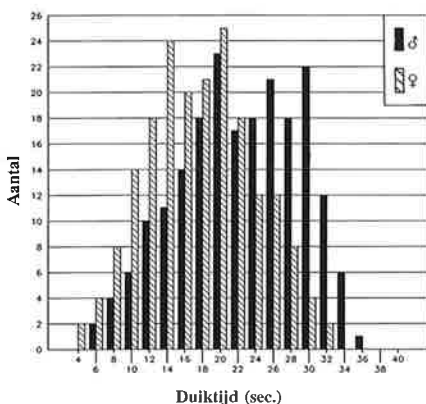

Figuur 1: Aantalsverloop en percentage volwassen mannetjes van de Brilduiker bij Asselt en de plas Pol in de winter 1990-91.

door neemt de verhouding mannetjes/vrouwtjes vanaf eind januari tot maart altijd toe.

Aantalsverloop 1990-91 en geslachtsverhouding

In het Middenlimburgse Maasplassengebied arriveren de eerste Brilduikers normaliter rond eind oktober (Van Noorden, 1992). Als illustratief voor een normaal aantalsverloop wordt hier de winter 1990-91 gekozen. Tegen eind november 1990 waren er ongeveer 60 Brilduikers in het onderzoeksgebied

Figuur 2: Frequentieverdeling van de duiktijden van mannetjes en vrouwtjes Brilduikers in het onderzoeksgebied (N = 3.000).

aanwezig en dit aantal bleef daarna nagenoeg constant. Alleen in de vorstperiode van februari 1991 nam het aantal toe tot ongeveer 180. Vanaf begin maart namen de aantallen snel af en begin april werden de laatste dieren gezien (zie figuur 1).

De sexratio (aantal mannetjes gedeeld door het aantal vrouwtjes) bleef gedurende de gehele periode relatief constant: steeds waren er iets meer vrouwtjes dan mannetjes. Tijdens de vorstperiode van februari 1991 veranderde deze ratio sterk. Toen waren er namelijk veel meer mannetjes aanwezig. Dit komt overeen met Nilsson (1991) die stelt dat de mannetjes noordelijker overwinteren dan de vrouwtjes. Tijdens de vorstperiode worden zij echter (door de ijsbedekking) gedwongen om verder naar het zuiden te trekken.

Gedurende de gehele winter waren er vrij weinig onvolwassen Brilduikers aanwezig. Pas in maart nam het aantal onvolwassen vogels toe.

Het voedsel van Brilduikers in het Maasplassengebied bestaat in hoofdzaak uit Driehoeksmosselen.

Duiktijden

In totaal zijn er ongeveer 3.000 duiktijden verzameld: ca. 1.500 van mannetjes en ongeveer evenveel van vrouwtjes. Tegelijk met de duiktijd werden ook de diepte, de tijdsduur van de rustpauze erna en de temperatuur genoteerd. Een exemplaar werd meestal gedurende ca. 10 minuten gevolgd zodat ook de duikintensiteit (percentage van de tijd dat de vogel aan duiken besteedt) kon worden bepaald.

Uit de resultaten blijkt dat er duidelijke verschillen zijn tussen de duiktijden van de mannetjes en die van de vrouwtjes (figuur 2). Gemiddeld duiken mannetjes ca. 9 seconden langer dan vrouwtjes. Wat in de figuur verder opvalt is de "meerpiekigheid". Deze wordt echter niet veroorzaakt door een voorkeur voor de verschillende duiktijden, maar door de verschillende fourageerplaatsen van de Brilduikers. Er blijken verschillen te bestaan tussen de duiktijden op de verschillende fourageerplaatsen. Een voor de hand liggende verklaring zou het verschil in diepte van de verschillende fourageerplaatsen kunnen zijn.

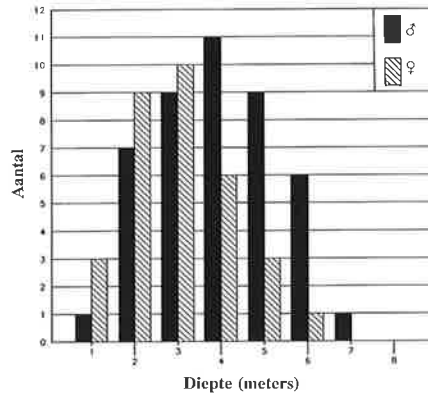
Immers, te verwachten is dat een Brilduiker op een diepere fourageerplaats langer onder water blijft, omdat hij bij een diepere duik minder tijd heeft om op de bodem te fourageren. Het lijkt erop dat mannetjes op diepere plaatsen fourageren dan vrouwtjes (figuur 3).

Duik efficiëntie

Uit de resultaten blijkt dat mannetjes dieper en langer duiken dan vrouwtjes. Zijn mannetjes Brilduikers dus betere duikers dan vrouwtjes? Om te bepalen of dit echt zo is, moet eerst worden nagegaan waaruit zou kunnen blijken of mannetjes inderdaad beter duiken dan vrouwtjes. Alleen het feit dat een mannetje langer en dieper duikt dan een vrouwtje zegt hierover niet zoveel. Ook de tijd om van de inspanning van de duik te herstellen (duikpauze) is daarbij van belang.

Nilsson (1972) beschrijft in een onderzoek naar het duikgedrag van duikeenden in Zuid-Zweden dat, als de rustperiode wordt uitgezet tegen de duur van de voorafgaande duik, deze ongeveer lineair toeneemt: hoe langer de duik, hoe langer de rustpauze. Vanaf een bepaalde duiktijd, de zgn. "uitputtingswaarde", neemt de pauzetijd sterker toe dan de duiktijd. Deze bewering voerde hij uit voor IJseend, Kuifeend en Brilduiker. Hieruit bleek dat de verhouding rusttijd/voorafgaande duiktijd het laagst is voor de IJseend, dan volgt de Brilduiker en dan de Kuifeend. Voor de Brilduiker vond hij geen verschil tussen de geslachten in dit opzicht.

Deze "uitputtingstijd" zou dus aangewend kunnen worden om te bepalen wie er beter duikt, ervan uitgaande dat de beste duiker een hogere "uitputtingstijd" en een lagere rust/duik verhouding heeft. De resultaten voor de Middenlimburgse Brilduikers

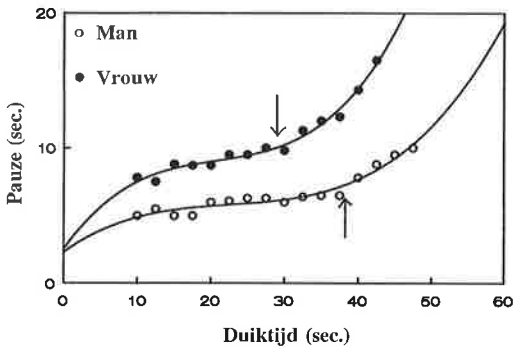

Figuur 3: Frequentieverdeling van duikdiepten van mannetjes en vrouwtjes Brilduikers in het onderzoeksgebied (N = 3.000)

zijn in figuur 4 vermeld. Hieruit blijkt dat mannetjes zowel een lagere rust/duik-verhouding als een hogere "uitputtingstijd" hebben (in de grafiek aangegeven met pijltjes). Mannetjes zijn dus inderdaad betere duikers dan vrouwtjes. Dit is mogelijk een verklaring voor het op dieper water fourageren door mannetjes. Hoewel de tijd voor het op de bodem komen toeneemt, zal de tijd die op de bodem aan het eigenlijke fourageren wordt besteed niet of nauwelijks afnemen (mannetjes kunnen langer onder water blijven). Er is nog een bijkomend aspect, dat van

Bij de Brilduiker blijken mannetjes en vrouwtjes een verschillende manier van fourageren te hebben (foto: A. Zwaga)

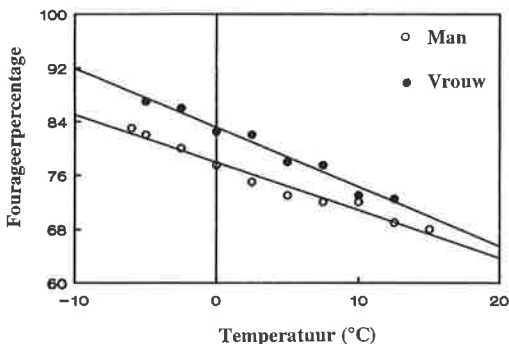

Figuur 4: Duiktijden en rustpauzes bij fouragerende Brilduikers, opgesplitst naar geslacht. De 'uitputtingswaarden' zijn aangegeven met een pijltje (voor verklaring: zie tekst).

invloed is: mannetjes zijn groter dan vrouwtjes, en hebben daarom meer voedsel nodig. Hierbij komt nog dat mannetjes gemiddeld minder tijd per dag besteden aan fourageren. Om deze beide eigenschappen te compenseren, zouden mannetjes op voedselrijkere plaatsen moeten zitten dan vrouwtjes, hebben ze misschien een hogere voedselinname per duik of beide (Nilsson, 1969 en Renema, 1991a).

Relatie tussen fourageerplaatsvoorkeur en duikintensiteit

Fourageerplaatsvoorkeur en duikintensiteit lijken nauw aan elkaar gerelateerd, immers de voorkeurplaatsen zijn naar verwachting de beste fourageerplaatsen (d.w.z. met zo min mogelijk duikinspanning zoveel mogelijk voedselinname); de duikintensiteit

Figuur 5: Fourageerintensiteit van Brilduikers in relatie tot de buitentemperatuur in het onderzoeksgebied.

zou hier dus relatief laag moeten zijn. Ik heb getracht een relatie te vinden tussen de tijd die aan fourageren wordt besteed en de plaatsen waarvoor een voorkeur wordt getoond. Om deze voorkeursplaatsen te bepalen heb ik gekeken naar de fourageerintensiteit en de tijd dat er per dag aan fourageren op een bepaalde plek wordt besteed. Hierbij zijn echter twee kanttekeningen te maken:

- Nilsson (1972) meldt dat de fourageerintensiteit toeneemt als de temperatuur daalt. Bij Brilduikers in Midden-Limburg vond ik deze relatie ook (zie figuur 5); daartoe zijn de waarnemingen van dagen met ongeveer dezelfde temperatuur steeds bij elkaar genomen;

- omdat de prooien onder water worden opgegeten kan het fourageersucces niet worden vastgesteld. Om de relatie fourageerplaats-duikintensiteit te bestuderen moet eerst de voorkeur voor fourageerplaatsen worden vastgesteld. Hierbij is van het principe uitgegaan dat de plaats die de meeste voorkeur geniet het eerst bezet zal zijn en pas daarna andere plaatsen worden bezet.

De Brilduikers blijken een voorkeur te vertonen voor de plas bij Pol en daarna voor het grindgat bij Asselt. Opgemerkt dient te worden dat het bereiken van een aantalsmaximum op de plas bij Pol (ca. 30 ex) vooral veroorzaakt wordt door het feit dat de plas niet erg groot is en er een voetpad omheen ligt, zodat er weinig uitwijkmogelijkheden zijn in geval van verstoring. Bij een veel grotere plas zoals het grindgat bij Asselt zal er veel minder snel een maximaal aantal bereikt worden.

Een ander feit waarmee rekening moet worden gehouden is dat Pehrsson (1976) constateerde dat Brilduikers (op zee) niet ieder jaar op dezelfde plaatsen voorkomen, maar dat ze daar zitten waar dat jaar het meeste voedsel voorhanden is. Dit in verband met een cyclus die verscheidene weekdieren (die als voedsel dienen) vertonen. Om hierover in de Middenlimburgse situatie inzicht te krijgen zouden eigenlijk bodemonsters (van Driehoeksmosselen, het belangrijkste voedsel in de Maasplassen) en nog meer teljaren voorhanden moeten zijn.

Verder is het moeilijk om te bepalen hoe lang de Brilduikers op een dag fourageren omdat ze steeds periodes minder intensief duiken of zelfs poetsen (eigen waarnemingen en o.a. Nilsson, 1972) en daarna weer gaan duiken. Kijkende Brilduikers kunnen dus of rusten of net tussen twee duiken in zitten. Mede door het van te voren al geconstateerde probleem met het bepalen van fourageersucces

(d.w.z. voedselinname per duik), is het moeilijk om een relatie te vinden tussen fourageerplaats en duikintensiteit.

Literatuur

Nilsson, L. 1969. Migration of the Goldeneye in North West Europe. *Wildfowl* 20: 112-118.
 Nilsson, L. 1972. Habitat selection, food choice and feeding habits of

diving ducks in coastal waters in South Sweden during the non-breeding season. *Ornis. Scan.* 3: 55-78.
 Noorden, B. van. 1992. Watervogels en Wetlands in Limburg. Rapport, Maastricht.
 Pehrsson, O. 1976. Food and feeding grounds of the Goldeneye *Bucephala clangula* on the Swedish coast. *Ornis. Scan.* 7: 91-112.
 Renema, W. 1991a. Gedrag van Brilduikers in het voorjaar. *Aythya*: 25-29.
 Renema, W. 1991b. Superioriteit van mannetjes bij Brilduikers. *Euglena* 6 (10): 52-54.

Willem Renema, Hertenerweg 110, 6041 NT Roermond

Mogelijk broedgeval van de Grauwe Kiekendief bij Pey-Echt in 1993

Jeroen Reneerkens

Op Pinkstermaandag, 31 mei 1993, werd door Paul Evers en Frans van den Brink rond 9.00 uur 's ochtends een adult mannetje Grauwe Kiekendief *Circus pygargus* waargenomen in het relatienotagebied Lilbosch te Pey-Echt. Omdat de waarnemers bezig waren met een inventarisatieronde in het kader van het BMP-project van SOVON, werd besloten de inventarisatie eerst af te maken en daarna deze, voor Limburg zeldzame, kiekendief nog eens te gaan bekijken. Gelukkig bleek de vogel na de inventarisatieronde nog op dezelfde plaats aanwezig te zijn en kon hij uitgebreid jagend en rustend op een paal worden bekeken.

De determinatie van de vogel was eenvoudig; de donkergrijze kleur, de smalle vleugels met zwarte band over de lengte van de bovenzvleugel en de langzame soepele vlucht sloten alle andere kiekendiefsoorten uit.

Diezelfde dag nog werden de andere leden van de VWG 'de Haeselaar' ingelicht, waaronder ondergetekende, en kon de Grauwe Kiekendief ook door hen worden bewonderd. Meestal zat de vogel op dezelfde weidepaal te rusten of zijn veren te poetsen. Diverse keren werd de vogel met prooi op de weidepaal gezien.

Slechts enkele malen werd de Grauwe Kiekendief jagend boven het kruidenrijke grasland waargeno-

men, waarbij de vogel soms insecten met zijn poten naar zijn snavel bracht zoals dat ook regelmatig bij Boomvalken is waar te nemen. Drie dagen achtereen werd de Grauwe Kiekendief bijna onafgebroken door leden van de Vogelwerkgroep "de Haeselaar" geobserveerd. Op 2 juni 's avonds werd hij voor het laatst waargenomen.

Het mogelijke broeden van de Grauwe Kiekendief bij Echt in 1993 zou het eerste sinds lange tijd zijn voor Limburg (foto: P. & J. Wouters)

Op 3 juni rond 8.00 uur 's morgens werd de Grauwe Kiekendief door ondergetekende tijdens een bezoek aan het gebied niet meer aangetroffen. Mogelijk is de vogel toen verstoord doordat het grasland waar hij steeds verbleef die dag was gemaaid.

Aanvankelijk werd aangenomen dat de Grauwe Kiekendief op trek was en slechts kortstondig van het gebied gebruik maakte alvorens verder te trekken. Maar naarmate de vogel langer aanwezig bleef begonnen steeds meer waarnemers zich af te vragen of het niet een mogelijk broedgeval betrof, mede omdat het voor trek al vrij laat in het seizoen was en de vogel herhaaldelijk met prooi op dezelfde plek werd gezien. Hoewel er tot dan toe geen vrouwelijk exemplaar was waargenomen, zou het mogelijk kunnen zijn dat het vrouwtje al op een nest zat. Dit vermoeden werd versterkt toen Ben Koks, die onderzoek doet naar het voorkomen van Grauwe Kiekendieven in Noord-Groningen, meldde dat het gedrag van het mannetje in combinatie met het gevorderde broedseizoen nagenoeg zeker duidt op een broedgeval. Uit zijn ruime ervaring met Grauwe Kiekendieven onder andere i. v. m. de recente explosieve toename van de soort in Groningen (zie: Eibers, 1992), wist hij te melden dat tijdens het broedseizoen veelvuldig alleen mannetjes Grauwe Kiekendieven worden waargenomen en geen vrouwtjes. De vrouwtjes zitten nagenoeg de gehele broedperiode op het nest en worden daar door het mannetje gevoerd. De vrouwtjes zijn zo sterk nestgebonden dat zij tot op korte afstand benaderd kunnen worden zonder dat zij opvliegen. Er zijn zelfs gevallen bekend waarbij het vrouwtje niet voor een aanstormende maaaimachine opvloog maar zo lang op het nest bleef zitten tot dit haar dood betekende. Er werd door de leden van VWG 'de Haeselaar' niet uitgesloten dat te Pey-Echt zich hetzelfde had voorgedaan en dat het mannetje was vertrokken na de dood van het vrouwtje. Het weiland en de directe omgeving werden door Henk Swinkels en Nicole Reneerkens intensief nagezocht op eventuele sporen van een vernield nest, eieren, veren of andere restanten van een vogel. Er werd echter niets gevonden.

Helemaal groot was de verbazing dan ook toen op 27 juni door Henk Swinkels een vrouwtje Grauwe Kiekendief werd waargenomen in hetzelfde gebied en op 29 juni en 9 juli door Frans van den Brink ook een vrouwelijk exemplaar werd gezien. Het mannetje was echter sinds 3 juni niet meer gezien.

Helaas zal het altijd onbekend blijven of er inderdaad een broedpoging is geweest of dat de waarne-

mingen slechts pleisterende of overzomerende exemplaren betrof. Ook is het onbekend of dit mannetje en vrouwtje samen een paartje vormden of dat het gebied toevallig door twee afzonderlijke exemplaren werd bezocht. Een andere mogelijkheid zou kunnen zijn dat er elders (wellicht in het nabij gelegen Duitsland) een broedgeval heeft plaatsgevonden en dat het weiland en de omgeving werden gebruikt om te fourageren.

In elk geval is het interessant dat nu er recentelijk voor dit gebied een beheersovereenkomst is afgesloten om tot natuurontwikkeling te komen (Evers & van den Brink, 1993), dit reeds zo'n groot succes heeft opgeleverd.

Uit de recente aantalstoename van de Grauwe Kiekendief als broedvogel in Groningen blijkt dat de soort weet in te springen op plotseling ontstane gunstige biotopen. Door de braaklegregeling, waarbij agrariërs een gedeelte van hun landbouwgrond niet bewerken, nemen de aantallen veldmuizen enorm toe. Hier maakt o.a. de Grauwe Kiekendief dankbaar gebruik van (Koks *et al.* 1992).

Het is wellicht mede door de aantalstoename van de soort in Groningen te verklaren dat eveneens het aantal waarnemingen in Limburg is toegenomen. Zo werd in het najaar van 1992 tijdens trektellingen te Maria Hoop ook al een vrouwtje Grauwe Kiekendief waargenomen. Hopelijk zal in de toekomst Limburg weer van betekenis kunnen zijn als pleisterplaats voor de Grauwe Kiekendief of zullen er, net als vroeger, exemplaren tot broeden komen. Het is in elk geval te hopen dat de terugloop van het aantal broedparen van de Grauwe Kiekendief in Nederland sinds de jaren veertig en vijftig (Zijlstra & Hustings, 1992) op zijn minst zal worden gestopt.

Literatuur

- Eibers, A., Veldmuizen te over voor Grauwe Kiekendieven op Groninger akkers. 1992. *Vogels* 12 (5): 8-11.
- Evers, P. & F. van den Brink. 1993. Broedvogelmonitoring Projekt (BMP) Lilbosch. Jaarverslag 1992 VWG "de Haeselaar", Echt. Rapport 93-01, Stichting Natuurpublicaties Limburg.
- Koks B., J. van 't Hoff & I. van der Beld. 1992. De braaklegregeling: laatste strohalm voor de Grauwe Kiekendief in Nederland? *Limosa* 65 (4): 174-175.
- Reneerkens, J. 1993. Trektellingen in het najaar 1992 te Maria Hoop. Jaarverslag 1992 VWG "de Haeselaar", Echt. Rapport 93-01, Stichting Natuurpublicaties Limburg.
- Zijlstra, M. & F. Hustings. 1992. Teloorgang van de Grauwe Kiekendief als broedvogel in Nederland. *Limosa* 65 (1): 7-18.

*Jeroen Reneerkens, Chopinlaan 140,
9722 MB Groningen*

De invloed van een rupsenplaag op de avifauna: een lokale ervaring

Henk Swinkels (VWG "de Haeselaar") & Jan Boeren (VWG "de Roerstreek")

In de tweede week van juni 1993 werd duidelijk dat een groot aantal rupsen een tweetal bospercelen in Maria Hoop, tezamen ca. 10-12 ha groot, in korte tijd van nagenoeg alle bladeren had ontdaan. Een merkwaardig gezicht, zo'n herfstbos midden in juni, temeer omdat zich in een van de percelen een buizerdnest bevond waarop regelmatig jongen en voederende oudervogels te zien waren. Op 11 juni maakte zelfs een provinciaal dagblad melding van dit opvallend fenomeen.

De eerste gedachte die bij ons opkwam was dat deze rupsplaag ongetwijfeld van invloed op de vogelstand zou moeten zijn. Er werd daarom besloten wat nader in te gaan op de effecten van de rupsplaag op de plaatselijke avifauna. Welke vogels zouden door dit ruime aanbod van voedsel worden aangetrokken en in welke aantallen? Om hierop een antwoord te krijgen werd besloten om het gebied regelmatig op de aanwezige vogelsoorten te inventariseren. Daartoe werden vanaf 12 juni tot eind juli alle in het gebied voorkomende vogelsoorten en aantallen genoteerd. Bovendien werd bekeken welke vogelsoorten op de aanwezige rupsen, en later op de vlinders, foerageerden. Enkele leden van Vogelwerkgroep "de Haeselaar" verleenden hieraan eveneens hun medewerking.

De rups

Een eerste bezoek aan het gebied leverde een indrukwekkend schouwspel op. In beide percelen zag het bijna letterlijk "zwart" van de rupsen. Het geknars van de etende rupsen was veelvuldig te horen. Regelmatig konden op de grond neerploffende rupsen worden gehoord en moest menige rups van de kleding of uit het haar worden verwijderd. Half afgeknaagde en omlaag vallende bladeren wekten, tezamen met de aanblik van kale bomen, de indruk dat de herfst vroegtijdig was ingetreden. Nadere bestudering van de rupsen leerde dat het hier de rups van de zogeheten Plakker *Lymantria dispar* (behorende tot de familie van de spinners) betrof. Deze

vlinder is, evenals bijv. de Satijnvlinder en Nonvlinder, berucht om het vraatzuchtige karakter van de rupsen. De Plakker is een relatief grote, voornamelijk overdag actieve, nachtvlinder met een vleugelspanwijdte van meer dan 5 cm. Het vrouwtje van de Plakker vliegt bijna niet en waagt zich zelden ver uit de buurt van de cocon (Skinner, 1984). In de jaren waarin deze nachtvlinder massaal aanwezig is, zijn de boomstammen met eilegels bedekt. De vrouwtjes van de Plakker bedekken de tegen de bomen 'geplakte' eieren met de lichte achterlijfsbehang (Koch, 1983), waardoor de legsels al van verre als lichte plekken op de bomen waarneembaar zijn. Van deze nachtvlinder komt per jaar slechts één generatie tot ontwikkeling, die van juni tot augustus

Spreuwen profiteerden van de rupsenplaag en maakten speciale voedselvluchten (foto: A. Zwaga)

vliegt (Novák & Severa, 1981). De naam heeft de vlinder wellicht te danken aan de wijze waarop het vrouwtje de eieren tegen een boom afzet. Een mogelijke andere reden wordt duidelijk als getracht wordt de rupsen of vlinders van de kleding of uit het haar te verwijderen: zij klampen zich iets steviger dan andere rupsen en vlinders vast en laten zich dan ook minder gemakkelijk verwijderen.

Het biotoop

De beide percelen waar de rupsen van de Plakker

Table 1: In het gebied aanwezige vogelsoorten. A: soorten die foerageerden op rupsen, B: soorten die foerageerden op de vlinders, C: maximaal aantal aanwezige exemplaren.

Aanwezige soorten	A	B	C
Appelvink			1
Boerenzwaluw		+	15
Boomklever			1
Boompieper		+	10
Buizerd			1
Fazant			2
Fitis			1
Gaai		+	1
Geelgors			2
Gierzwaluw			1
Grasmus			1
Grote Bonte Specht	+		6
Grote Lijster			4
Havik			1
Heggemus			2
Holeduif			2
Houtduif			3
Koekoek	+	+	5
Koolmees	+	+	10
Kraai			2
Merel	+		10
Oeverzwaluw		+	10
Pimpelmees	+	+	15
Roodborst	+		8
Sperwer			1
Spreeuw	+		10
Staatmees			10
Tortelduif			1
Tuinfluitier			2
Vink	+	+	12
Wielewaal			5
Winterkoning			1
Witte Kwikstaart			5
Zanglijster	+	+	5
Zwartkop			3

actief waren liggen in Maria Hoop op ca. 150 m afstand van trektpost "de Vossenaard" in de kilometerhokken 60-23-24 en 60-23-25. De beide percelen werden gescheiden door een graanstrook van ca. 100 m breed. De "getroffen" percelen bestaan hoofdzakelijk uit Amerikaanse eiken *Quercus rubra*. Deze werden geheel kaal gevretten.

Naast de Amerikaanse eiken vielen Esdoorn *Acer pseudoplatanus* en Beuk *Fagus sylvatica* ten prooi aan de rupsen. Zomereiken *Quercus robur* die in een belendend perceel stonden werden echter niet aangetast. De verbindingsweg Pey-Koningsbosch bleek een te grote barrière te zijn: de expansiedrift van de rupsen werd door het verkeer op deze weg nagenoeg geheel gestuit. Slechts een enkele rups haalde de overkant. Het effect van de plaag op de Esdoorns en Beuken aan de overkant van deze weg was dan ook zeer gering.

In de laatste week van juni begonnen vele vlinders te vliegen en konden de St. Jansloten op de bomen ongestoord uitlopen zonder dat de nieuwe bladeren door rupsen werden aangetast.

Resultaten

In totaal werden tussen 12 juni en eind juli 35 vogelsoorten in het gebied aangetroffen (zie tabel 1). Van deze 35 soorten mag worden aangenomen dat zij nagenoeg alle door de rupsen werden aangetrokken: een dergelijk kaal bos heeft ons inziens op geen enkele ander wijze aantrekkingskracht (zoals nestgelegenheid) op de vogels. De waargenomen Fazanten vormen hierop echter een uitzondering omdat deze hun kostje op de grond bij elkaar scharrelen. Ook de Buizerd is hierop min of meer een uitzondering: deze vogel zat al op het nest toen de rupsplaag begon maar kon, zoals hierna duidelijk wordt, toch op indirecte wijze profiteren. Van 12 soorten werd daadwerkelijk gezien dat jacht werd gemaakt op de rupsen of vlinders. Deze 12 soorten kunnen ingedeeld worden in drie groepen, namelijk: A) soorten waarvan alleen maar werd vastgesteld dat zij op de rupsen foerageerden, B) soorten waarvan werd gezien dat zij vlinders aten en C) soorten waarvan beide werd vastgesteld.

A) Alleen rupsen

In het algemeen wordt aangenomen dat harige rupsen een minder smakelijke prooi voor vogels zijn. Dit geldt blijkbaar niet voor de harige rupsen van de Plakker.

Van een aantal vogelsoorten werd gezien dat op de rupsen werd gefourageerd (zie tabel 1). Tot deze soorten behoorden o.a. de Spreeuw en de Grote Bonte Specht. De beide soorten hadden totaal geen moeite met het verorberen van de rupsen. Ondanks de overdadige aanwezigheid van vlinders werd echter niet vastgesteld dat deze vogels daarop foerageerden. Dit was goed te zien bij een groepje pas uitgevlogen spechten die de bomen afstroopten op zoek naar rupsen en cocons: de eierleggende vrouwtjes die met honderdtallen aanwezig waren op de bomen werden geen haar gekrenkt.

Bij de Spreeuwen betrof het voornamelijk voedselvluchten t.b.v. de jongen. Herhaaldelijk werd gezien dat kleine groepjes Spreeuwen vanuit de omgeving kwamen aanvliegen om daarna met een aantal rupsen weer terug te vliegen.

B) Alleen vlinders

De belangrijkste vertegenwoordigers uit deze groep zijn de Boeren-, en Oeverzwaluw. De Oeverzwaluwen waren afkomstig van de nabijgelegen grote kolonie op het terrein van Kalkzandsteenfabriek "de Hazelaar". Het is verbazingwekkend hoe behendig de beide zwaluwsoorten op de vlinders joegen. Dit gebeurde echter niet alleen op de vlinders die over de nabijgelegen weilanden vlogen, maar ook op de vlinders tussen de bomen. Een enkele keer werd vastgesteld dat Boerenzwaluwen in de bomen rustten.

Ook van de Boompiepers kon alleen maar worden vastgesteld dat ze vlinders aten. Het waren voornamelijk de vliegende vinders die werden gevangen. Omdat de vrouwtjes van de Plakker nagenoeg niet vliegen werden dus hoofdzakelijk mannetjes gevangen. Er werd dan ook niet éénmaal vastgesteld dat een vrouwtje werd gevangen.

C) Rupsen én vlinders

Tot deze groep behoort natuurlijk de Koekoek, een soort die bekend staat om zijn voorliefde voor grote insecten. Op een telling kon men maximaal vijf Koekoeken aantreffen. Voor een dergelijk klein gebied een respectabel aantal. Eénmaal werd een vrouwtje Koekoek rosse fase waargenomen. Een mooi schouwspel was het toen een van deze Koekoeken ten prooi viel aan een Sperwer. Een Buizerd

die zijn vakantie waarschijnlijk had doorgebracht tussen Kleine en Grote Jagers langs de kust bleef de Sperwer echter achtervolgen totdat deze zijn prooi losliet en door de Buizerd werd opgeraapt.

Ook Koolmezen en Pimpelmezen behoren tot deze groep. Zij kwamen echter allebei niet in hogere aantallen voor dan men zou verwachten. Waarschijnlijk zijn zij niet speciaal aangelokt door deze extra voedselbron, maar lieten zij een dergelijke kans niet glippen.

Slot

Uit bovenstaande blijkt dat een rupsplaag, zowel direct als indirect, invloed uit kan oefenen op de vogelbevolking van een gebied. Vooral Koekoeken en Wielewalen, allebei soorten die leven van grote insecten werden in redelijk hoge aantallen aangelokt. Van andere soorten kon geen toename worden geconstateerd maar waarschijnlijk hebben zij toch geprofiteerd van het grotere voedselaanbod.

Ook van de vogels waarvan geen foerageergedrag kon worden vastgesteld mag worden aangenomen dat zij door de rupsen en vlinders zijn aangelokt. Met name het vangen van de vlinders tussen de bomen gebeurt door sommige soorten zeer snel en ook het wegpikken van de donkere rupsen op de donkere boomstammen is vaak moeilijk waar te nemen.

Behalve een invloed op de vogelbevolking had de rupsplaag uiteraard ook invloed op de flora. In zeer korte tijd werden bomen en struiken van alle bladeren ontdaan. Toen de rupsen echter verpopten konden de bomen zich weer herstellen. In het begin van augustus waren de bomen in de beide bossen weer totaal in blad en was van de plaag niets meer te zien. Als de eitjes van de vlinder kunnen overwinteren zal ook volgend jaar weer een weldadige dis voor de vogels zijn gedekt.

Literatuur

- Koch, M., 1983. Schmetterlinge: Tagfalter, Eulen, Schwärmer, Spinner & Spanner. Neumann Verlag Leipzig.
 Novák, I. & F. Severa, 1981. Vlinders. Thieme & Cie., Zutphen.
 Skinner, B., 1984. Colour identification guide to moths of the British Isles. Penguin Books Ltd., Harmondsworth, Middlesex, England.

Interessante terugmeldingen V

Ran Schols & Jo van der Coelen

Dit is alweer de vijfde aflevering van de rubriek "Interessante terugmeldingen". We ontvingen van diverse mensen nieuwe ringgegevens, waarvoor onze dank. Bij deze wederom een greep uit het archief met bijzondere terugmeldingen.

Zilvermeeuw van de kust. Niet broedende Zilvermeeuwen kunnen tegenwoordig ongeveer het gehele jaar door in Limburg worden aangetroffen. De aantalstoename van de Zilvermeeuw in de afgelopen twee decennia liep in het binnenland ongeveer parallel met de sterke toename van de broedpopulatie langs onze kust. Dat Limburg daadwerkelijk bezocht wordt door vogels die van de kust komen wordt geïllustreerd door de volgende melding die we ontvingen via B. van Noorden. Het ging het om een vogel die bij Saeftinge in Zeeland op 29 juni 1988 was geringd en bij een grintgat langs de Maas ter hoogte van Maaseik (B.) werd teruggezien op 6 januari 1991. Verder worden er ook elders in Limburg (bijvoorbeeld bij het vuilstort te Schinnen) regelmatig vogels met kleurringen gezien waarvan de combinaties echter niet goed afgelezen kunnen worden. Waarschijnlijk heeft een flink deel betrekking op Zilvermeeuwen van het Nederlandse kleurringproject.

Zwartkoppen naar Engeland en Spanje. Interessant is de terugmelding van F. Aelberts van een Zwartkop die door hem op 30 augustus 1992 bij het Roerdompven in de Grootte Peel werd geringd en 434 kilometer naar het westen in het Engelse Sussex werd teruggemeld op 27 september van hetzelfde jaar. Je kunt je afvragen of deze vogel een vertegenwoordiger is van de deelpopulatie Zwartkoppen uit Midden-Europa die met name in de laatste twintig jaar hun overwinteringsgebied hebben gevonden in het milde en rijk van voedertafels voorziene Zuid-Engeland. Wellicht betreft het een Nederlandse broedvogel en vormt de terugmelding zelfs een aanwijzing dat inmiddels ook een aantal Nederlandse Zwartkoppen de winter tegenwoordig liever in het nabij gelegen Engeland doorbrengt dan in het gebruikelijke Middellandse Zeegebied. Tot deze laatste groep overwinteraars behoort in ieder geval de Zwartkop die bij het Spaanse Sevilla door vogelvangsters werd gedood op 16 november 1988. Deze vogel was eerder in het seizoen op 2 oktober door F. Aelberts in de Grootte Peel geringd.

Steenuil op kerkhof. Zeer toepasselijk maar tegelijkertijd luguber is de vindplaats van een dode Steenuil op een graf op het kerkhof te Waubach. De vogel

Kerkuilen en verkeer gaan helaas absoluut niet samen (foto: S. Jansen)

was van Duitse afkomst en is niet echt oud geworden; op 20 juni 1992 geringd in Grotenrath en 131 dagen later door J. Pöschkens teruggevonden, vier kilometer naar het zuiden.

Vreemde Slechtvalk. Dat niet iedere Slechtvalk die je in Limburg ziet ook echt wild is bewijst de volgende terugmelding. J. Pöschkens informeerde ons over een geval van een Slechtvalk die op 11 mei 1987 tegen een ruit van een bungalow te Waubach knalde en versuft bleef liggen. De verbaasde bewoners zagen dat het beest vreemde ringen droeg. Er kwam vervolgens heel wat aan te pas om achter de ware herkomst van de vogel te komen. Uiteindelijk bleek het om een Slechtvalk te gaan die in 1983 door een Duitse valkenweker uit Herten werd geringd. De valk werd vervolgens als levende vogelverschrikker gebruikt op het nabijgelegen NATO-vliegveld te Geilenkirchen, tot het moment dus dat de vogel er van tussen ging en probeerde een bungalow binnen te vliegen. Met de vogel in kwestie liep het overigens goed af.

Buitenlandse Kerkuilen. Kerkuilen en verkeer gaan blijkens de enorme hoeveelheden verkeersslachtoffers absoluut niet samen. Op 25 maart 1992 was het weer eens raak. Toen vond S. Jansen op de A68

ter hoogte van Horn een doodgereden Kerkuil die op 21 juni 1989 als kuiken te Imbringen, Luxemburg was geringd. De vogel had beter niet naar het noorden kunnen vliegen!

Voorbeelden van andere buitenlandse gasten betreffen die van een vogel geringd op 25 juni 1987 in het Belgische Hallaar en op 20 oktober 1989 teruggevonden te Amstenrade (85 km.) en een Kerkuil geringd te Langdorp België op 14 juli 1986 en teruggemeld bij Koningsbosch op 7 december 1986 (72 km.).

Rietzangermeldingen. Het aantal door F. Aelberts gevangen Rietzangers in de Groote Peel is vrij gering. Toch heeft het ringwerk aan deze soort al diverse interessante terugmeldingen opgeleverd. Twee op dezelfde dag (13 augustus 1989) geringde Rietzangers werden in 1992 op geheel verschillende plaatsen in Europa teruggemeld. De ene belande op 5 september van dat jaar in het Belgische Oost-Vlaanderen in het net (127 km, west) terwijl de andere op 18 augustus (nog) in het Noorse Farsund aanwezig was (752 km, noord). Een op 16 augustus 1992 geringde Rietzanger verruilde binnen twee dagen de Groote Peel voor het Zwin in België (169 km, west).

Ran Schols, Dr. Nolenslaan 85-I, 6136 GK Sittard
Jo van der Coelen, Kremersdreef 5A, 6216 SV Maastricht

Bijzondere waarnemingen

Roodmussen in het Maasdal

In 1993 werden op een tweetal plaatsen langs de Maas in Belgisch Limburg waarnemingen gedaan van de Roodmus *Carpodacus erythrinus*. In dit artikel worden deze waarnemingen kort toegelicht en in een breder kader geplaatst. De soort is in Nederland sinds kort een zeldzame doortrekker en schaarse broedvogel (Kwint, 1991). De status van de Roodmus in Limburg alsmede toekomstverwachtingen voor deze nieuwkomer komen hier aan bod.

Beide waarnemingen werden op 22 mei 1993 verricht. Bij Opkanne (gemeente Riemst) vlak over de grens bij de St. Pietersberg langs het Albertkanaal, werd een zingend exemplaar gehoord vanuit een rijk struweel op een steil kalkgrasland. De vogel kon helaas niet worden opgespoord. Jo van der Coelen zag in het pas geopende natuurpark Hochter Bampd in de gemeente Lanaken (tegenover Itteren), een Roodmus (met bruin kleed). Het beest zong niet en bevond zich in een losstaande wilg langs de oever van een voormalig grindgat.

Verspreiding en broedbiotoop

Sinds enkele decennia breidt de Roodmus haar areaal flink uit in westelijke richting. Het hoofdverspreidingsgebied in Europa omvat Noordoost-Europa (met name Finland, Baltische staten en Polen). Buiten Europa is de soort wijd verbreid in Rusland tot Oost-Azië. De Roodmus is een zomervogel die laat arriveert en maar kort in de gematigde streken verblijft. Het overwinteringsgebied beslaat Zuid-Azië van Turkije tot China (SOVON, 1987). Het broedbiotoop van de Roodmus bestaat uit half-open landschap met verspreid staande bomen en struiken, vaak in bergachtige streken, in de omgeving van water. In Noord-Turkije telde ik in 1991 een zeer hoge dichtheid aan zingende Roodmussen langs rivier- en beekdalen met uitgebreide wilgenbegroeiing afgewisseld door kleinschalige landbouw (hooilandjes) met veel struweel.

In Nederland zijn uit de jaren 1979 tot en met 1983 slechts 9 waarnemingen bekend; vooral uit de maanden mei en juni (SOVON, 1987). Pas aan het eind van de jaren tachtig nam het aantal meldingen toe en vestigde de Roodmus zich als broedvogel. Voor zover nu bekend heeft het eerste geslaagde broedgeval plaatsgevonden op Schiermonnikoog in 1987 (Bakker, 1993). Nadien is het aantal broedgevallen toegenomen. De huidige bolwerken zijn gelegen op de Waddeneilanden en in de Flevopolder. Elders in het land worden gedurende de trekperiode (half mei tot half juni) geregeld (zingende) Roodmussen gehoord en gezien.

Status in Limburg

In Nederlands Limburg zijn slechts twee waarnemingen gedaan. Op 8 maart 1975 werd een exemplaar bij Hoensbroek gezien (Ganzevles *et al.*, 1985). Gezien de normale doortrekperiode van de soort is deze zeer vroege waarneming hoogst merkwaardig en zelfs twijfelachtig te noemen. Beter binnen het huidige expansieverhaal past de waarneming van een zingend mannetje te Blerick tussen 17 mei en 13 juni 1991 (mond. med. J. Kooistra). Volgens de voorlopige interpretatiecriteria (Bakker, 1993) komt dit in aanmerking als broedterritorium! Het beest hield zich op in een park met vijvers en verspreide bomen.

Toekomst voor de Roodmus langs de Maas?

De recente waarnemingen in (Belgisch) Limburg zijn heel bijzonder, maar niet geheel onverwacht. Wellicht kan de soort in de nabije toekomst profiteren van de plannen voor grootschalige natuurontwikkeling langs de Grensmaas en de Middenlimburgse Maasplassen (Stroming, 1991). Door een uitgekende grindwinning langs de Grensmaas kan zich een levende grindrivier ontwikkelen compleet met nevengeulen, oobossen, grindeilanden en steilwanden. In Midden-Limburg kunnen diepe grindmeren omzoomd met rietmoerassen en wilgenbossen terugkeren. Door de introductie van grote grazers (voorlopig wilde paarden en runderen; wellicht in de toekomst in gezelschap van Edelhert, Eland en Bever) wordt tegengegaan dat deze uiterwaarden geheel dichtgroeien. Daarentegen ontstaat er een gevarieerd mozaïeklandschap met oobos, struweel alsmede korte en ruige vegetaties. In een aantal voorbeeldterreinen zoals Koningssteen bij Thorn en Hochter Bampd bij Neerharen (B) wordt op kleine schaal geëxperimenteerd met natuurontwikkeling en begrazing langs de Maas. De resultaten zijn nu al op zijn minst spectaculair te noemen. Juist een karakteristieke rivierdalsoort als de Roodmus zou zich goed in een dergelijk natuurlijk begraasd uiterwaardlandschap kunnen thuisvoelen. Houdt dus volgend voorjaar de luide en opvallende zang van de Roodmus in de gaten: "wietje wietjoe"!

Dankwoord

Op deze plek wil ik Jo van der Coelen en Jaap Kooistra bedanken voor het beschikbaar stellen van hun waarnemingen en Frans Schepers voor het becommentariëren van dit artikel.

Literatuur

- Bakker T. 1993. Ervaringen met het inventariseren van Roodmussen *Carpodacus erythrinus* in 1992 op Schiermonnikoog. *Limosa* 66 (2): 67-69.
- Ganzevles W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen 1985. Vogels in Limburg. Natuur Historisch Genootschap in Limburg, Maastricht.
- Kwint N. 1991. Succesvolle broedgevallen van de Roodmus op Terschelling in 1991. *Limosa* 64 (4): 172.
- SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. Arnhem.
- Stroming 1991. Toekomst voor een Grindrivier. Studie in opdracht van de Provincie Limburg.

Bokjes langs de Grensmaas

Vogelaars die de laarzen aantrekken en regelmatig drassige gebieden afstruinen, hebben een goede kans om tegen een Bokje *Lymnocryptes minimus* aan te lopen. Deze kleine snip vliegt pas op wanneer men tot op leesbril-afstand is genaderd. De Watersnip *Gallinago gallinago* verblijft vaak samen met het Bokje, maar vliegt reeds op tientallen meters afstand op. Aan het gedrag kan men meestal al een Bokje van een Watersnip onderscheiden. Een opgejaagde vogel vliegt maar over een korte afstand in een lage rechte vlucht. Vogels die niet neer kunnen strijken omdat er bijvoorbeeld geen geschikte plek is, vliegen meestal enkele rondjes en vallen als het niet anders gaat ergens in. Biedt de nieuwe plek geen goede fourageermogelijkheid, dan komt de vogel binnen een half uur terug gevlogen naar de plek vanwaar hij eerder is opgejaagd.

Bokjes zijn onder andere aan te treffen in drassige weilanden of braakliggend terrein en rond poelen met voldoende beschutting.

Het aantalsverloop per seizoen verschilt van jaar tot jaar en van gebied tot gebied. Hierbij speelt met name de hoeveelheid geschikte biotoop ter plaatse een rol.

Ondergetekende heeft samen met een aantal metgezellen de afgelopen vier jaar (december 1988 tot en met mei 1993) regelmatig een viertal moerassige biotopen bezocht langs de Grensmaas, tussen Eijsden (NL.) en Maasmechelen (B.). Het Bokje bleek in de geschikte perioden van het jaar helemaal niet zo

zeldzaam te zijn als men op voorhand wellicht zou verwachten. In de bezochte deelgebieden werden in vier jaar tijd maar liefst zo'n 70 Bokjes opgemerkt. Het werkelijke aantal zal zeer waarschijnlijk een stuk hoger liggen, omdat de soort gemakkelijk over het hoofd gezien kan worden, zeker als er een groot oppervlak geschikt moeras aanwezig is. Alleen wanneer een terrein opdroogt en er nog maar enkele vierkante meters water resten concentreren de vogels zich rondom deze plek en zijn ze vrijwel allemaal gemakkelijk te tellen.

Verreweg de meeste Bokjes werden door ons in het voorjaar gezien. In het najaar lukte het maar sporadisch om een Bokje te zien. Het seizoensverloop voor heel Limburg (Ganzevles, 1985) en in Nederland (SOVON, 1987) heeft een geheel andere aantalsverhouding. Hier worden de meeste vogels namelijk in het najaar gezien. Dit verschil heeft echter alles te maken met het feit dat de betreffende terreinen in ons studiegebied langs de Grensmaas (ondergelopen weilanden en braakliggende terreinen) vrijwel alleen in het voorjaar geschikt zijn voor pleisterende Bokjes. In het najaar zijn ze meestal kurkdroog.

Volgens onze waarnemingen trek het Bokje door tussen maart en begin mei, met de meeste vogels rond half april. Een voor Limburg zeer late vogel bevond zich nog op 9 mei 1992 te Neerharen (B). In de belangrijkste trekperiode verblijven er soms gedurende enkele weken kleine groepjes in een gebied. Of dit steeds dezelfde vogels zijn is onduidelijk. Maximaal werden 5 vogels in één gebiedje

Het Bokje is langs de Grensmaas waarschijnlijk heel wat talrijker dan vaak gedacht wordt
(foto: P. & J. Wouters)

vastgesteld. Het maximum op één dag was 7 exemplaren op 3 april 1993 (in 2 gebieden).

In het gebiedje bij Neerharen (B) verbleven slechts in één najaar tot maximaal 5 Bokjes, omdat er toevallig een gunstige waterstand was.

Overwinterende vogels zijn in de onderzochte gebieden maar sporadisch opgemerkt. Vaak ging het dan ook nog om eenmalige waarnemingen. Van 11 december 1988 tot 4 februari 1989 overwinterde twee Bokjes te Oost-Maarland. Waarschijnlijk proberen Bokjes in Limburg vooral in zeer zachte winters te overwinteren.

Literatuur

Ganzevles, W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen. 1985. Vogels in Limburg. Natuur Historisch Genootschap in Limburg, Maastricht.
SOVON. 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels.

Karel Lemmens, *Wilhelminalaan 71, 6301 GH Valkenburg*

Balkankwikstaart bij Itteren, april 1993

Op 24 april zag P. Vossen nabij het grindgat Itteren, gelegen langs de Maas in Zuid-Limburg een Gele Kwikstaart met een naar zijn zeggen geheel zwarte kopkap. Hij had deze vogel in het vizier gekregen bij

Balkankwikstaart, Itteren/Neerharen 25 april 1993
(foto: M. Berlijn)

het zoeken naar een eerder gemelde Roodkeelpieper en een vijftiental Noordse Gele Kwikstaarten.

Op 25 april besloot ik 's ochtends op zoek te gaan naar de zwartkoppige Gele Kwikstaart, maar dat had helaas geen resultaat. Er bevonden zich wel enkele Noordse Gele Kwikken die in slecht licht een zwarte kopkap leken te hebben. Ik dacht dat er dus dat er een vergissing in het spel was. Tot mijn verbazing hoorde ik 's middags op de Belgische Vogellijn dat de zwartkoppige Kwikstaart die ochtend tegenover Itteren, aan de Belgische zijde van de Maas was waargenomen. Hierop besloot ik 's avonds mijn geluk nogmaals te proberen. Deze maal met succes.

De vogel bevond zich op ongeveer 15 meter afstand op een omgeploegde akker aan de Nederlandse kant nabij het grindgat Itteren en liet zich prima bekijken. Hij trok niet op met de aanwezige Noordse Gele Kwikken en vloog na ongeveer een half uur weg naar de Belgische kant van de rivier. Gelukkig lukte het om een aantal, zij het matige, dia's te maken. Gelet op het verenkled was mijn conclusie het hier om een mannetje Balkankwikstaart *Motacilla flava feldegg* moest gaan. Ik heb de waarneming ter beoordeling voorgelegd aan de CDNA (Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna).

Beschrijving: als Noordse Gele Kwikstaart, maar leek iets slanker en hoger op de poten. De vogel had een geheel diep glanzende zwarte kopkap, die ver in de nek doorliep als een soort zwart "nekflapje". Ook na bestudering op korte afstand bleef de kopkap diepzwart zonder een spoor van grijs. De bovendelen waren olijfgroen, iets groener dan bij de Noordse Gele. De vleugelstrepen waren geel en niet verschillend van de Noordse Gele Kwikstaarten. Op de voorflanken en zijnek zat een donkere zweem. De geheel gele onderdelen en keel waren intensiever geel dan bij de aanwezige Noordse Gele Kwikstaarten. Tevens had de vogel enkele zwarte vlekjes op de middenborst. Deze waren zwarter dan bij de aanwezige Noordse Gele Kwikken, die wel eens een vlekkerige grijze borstband vertonen. De roep van de vogel heb ik niet gehoord.

Na deze waarneming is de vogel ondanks intensief speuren niet meer terug gevonden.

Bespreking: er bestaat nogal wat onenigheid over het voorkomen van Balkankwikstaarten in West-Europa. Oreel & van den Berg (1985) schrijven dat er ook zwartkoppige Noordse Gele Kwikstaarten

voorkomen en zij vermoeden dat veel Westeuropese waarnemingen van "Balkankwikstaarten" op deze vogels betrekking hebben. Later is deze bewering door onder andere Svensson (1988a, 1988b) weer tegengesproken. Een bevredigend uitsluitel over dit probleem is nog niet gegeven.

Dat er voorzichtigheid geboden is bij het waarnemen van vermeende zwartkoppige Gele Kwikstaarten bewijst het verhaal van D. en L. Verroken (1991) wel. Zij namen op 30 april te Henegouwen (België) een kwikstaart waar die zelfs op vrij korte afstand een zwarte kopkap leek te hebben. Pas op een afstand van 10 meter zagen zij dat de middenkop toch donkergrijs was.

De roep wordt wel eens als kenmerk genoemd, deze zou rauwer klinken vergeleken met de Gele Kwikstaart. Zelf heb ik de ervaring dat de roep van de Gele Kwikstaart zeer variabel is en ik betwijfel of het een algemeen bruikbaar kenmerk is. De vogel van de gebroeders Verroken had ook een wat rauwere roep, maar bleek toch een Noordse Gele Kwikstaart te zijn.

De waarneming van de Balkankwikstaart van Itteren is op het moment van schrijven nog niet door de molen van het CDNA heen. Als dit geval geaccepteerd wordt zou dit de tweede aanvaarde waarneming voor Nederland en de eerste voor Limburg betekenen. De eerste werd op 10 mei 1988 te Delfzijl, Groningen beschreven en gefotografeerd (Boon, 1990).

Leuk is nog te vermelden dat er in het voorjaar van 1993 meer claims waren van Balkankwikstaarten in Nederland dan normaal. Tegelijkertijd waren er in West-Europa meer waarnemingen dan normaal van Citroenkwikstaarten *Motacilla citreola*, waaronder één in Nederland op 4 en 5 mei te Wilp. Zou er misschien een samenhang zijn tussen deze waarnemingen?

Literatuur

- Boon Leo J.R., 1990. Balkankwikstaart bij Delfzijl in mei 1988, Dutch Birding 12: 1-2.
- Oreel G.J. & A. van den Berg, 1985. Field identification and status of black-headed Yellow Wagtails in Western Europe, British Birds 78: 176-183.
- Verroken D. & L., 1991. Noordse Gele Kwikstaart met zwarte kopkap. Belgian Birding Magazine 2: 15-16.
- Svensson, L., 1988a + 1988b. Field identification of Black-headed Yellow Wagtails. British Birds 81: 77-78 & 655-656.

Waarnemingen van Bergfluiters in Limburg

De Bergfluits *Phylloscopus bonelli* komt voor in de hellingbossen van Zuid-Europa. Daar preferereet hij vooral de loofbossen en in het bijzonder lage eikenbossen. De soort kent twee ondersoorten; de westelijke (*bonelli*) en de oostelijke (*orientalis*). Deze ondersoorten zijn vooral op basis van hun contactroep te onderscheiden van elkaar. De roep van de westelijke ondersoort is te omschrijven als "tuee-e", terwijl de oostelijke een kort "chip" laat horen. De zang van beide ondersoorten is een karakteristieke trillende ratel. De Bergfluits is verder te herkennen aan de "phylloscopus-achtige" bouw met lange vleugels. Het verenkleed van boven is overwegend grijs, met een groene stuit en groenige vleugels. De onderdelen zijn grijswit. De snavel is opvallend kort. Op basis van verenkleed zijn de twee genoemde ondersoorten maar moeilijk van elkaar te onderscheiden.

In Nederland zijn bij de CDNA (Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna) inmiddels minstens 23 waarnemingen van de westelijke ondersoort bekend, waarvan verreweg de meeste uit mei stammen (14). De oostelijke ondersoort is minimaal 3 keer opgemerkt; twee keer in mei, één keer in juli. Helaas zijn niet alle Bergfluitswaarnemingen bij de CDNA

Tabel 1: Overzicht van de waarnemingen van de Bergfluits in Limburg. Uit: Ganzevles et al. (1985) Boeren (1990) en archief SOVON.

17 mei 1981:	Grubbenvorst (aanvaard door CDNA)
1 mei 1982:	Boswachterij Vaals (niet bekend bij CDNA)
2 mei 1983:	Spaubekerbos, Schinnen (niet bekend bij CDNA)
6 t/m 18 mei 1988:	Onderste/Bovenste Bos, Epen (aanvaard door CDNA)
7 juni 1988:	1 zingend Schaelsbergerbos, Valkenburg a/d. Geul (afgewezen door CDNA).
29 mei 1989:	Epen, op zelfde plaats als in 1988 (afgewezen door CDNA)
mei 1989:	1 zingend hellingbos langs de Grensmaas bij Elsloo (onbekend bij CDNA).
22 mei t/m 9 juni 1990:	Meynweg, Herkenbosch (aanvaard door CDNA)

ingediend zodat het totaalbeeld niet compleet is. Zo zijn de broedgevallen van deze soort op de Veluwe nog niet gedocumenteerd.

In Limburg is de Bergfluit in 1981 voor het eerst met zekerheid vastgesteld. In de jaren daarna is deze soort regelmatig opgemerkt (tabel 1). Een aantal waarnemingen is niet bij het CDNA bekend, maar de meeste staan als betrouwbaar te boek. Voor zover bekend betreft het in Limburg steeds waarnemingen van de westelijke ondersoort.

Het is niet ondenkbaar dat de Bergfluit meer voorkomt in onze provincie dan tot op heden bekend is. De hellingbossen in Zuid-Limburg zijn in principe geschikt als broedbiotoop. Vestiging is dus niet uitgesloten, zeker als we bedenken dat de soort inmiddels in Midden en sporadisch al in Noord-Frankrijk als broedvogel voorkomt.

Wie weet worden er bij intensief speurwerk in de komende jaren vaker Bergfluiters waargenomen. Hoewel de zang zeer kenmerkend is moet men bij het inventariseren toch bedacht zijn op vreemd zingende Fluiters. Vooral wat later in het broedseizoen kan de zang van de Fluit wel eens uit een enkele ratel bestaan en kan deze dus voor een Bergfluit versleten worden.

Dankwoord

Bij deze wil ik Marc Argeloo, Enno Ebels, Frans Schepers en Willem Vergoossen bedanken voor het inzenden van hun waarnemingen.

Literatuur

Boeren, J. 1990. Bergfluit op de Meynweg, mei-juni 1990. *Limburgse Vogels* 3 (1): 29.

Ganzevles, W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen. 1985. *Vogels in Limburg*. Natuur Historisch Genootschap in Limburg, Maastricht.

Max Berlijn, Raadhuispark 43, 6191 AG Beek

Noordse Nachtegaal te Maria Hoop, mei 1993

Op weg naar huis in de nacht van 21-22 mei 1993 hoorde ik om omstreeks 24.00 uur in de buurt van mijn huis in een van de achtertuintjes in Maria

Hoop een Nachtegaal zingen. Het was opvallend om hier een Nachtegaal te horen zingen omdat hier door mij voorheen nooit eerder een Nachtegaal tussen de bebouwing was waargenomen. In Nederland heb ik Nachtegalen nagenoeg uitsluitend waargenomen in de bekende biotoopsoorten (dicht struikgewas) in buitengebieden. In gebieden waar Nachtegalen in grote getale broeden laten ze zich echter ook in de stedelijke omgeving veelvuldig horen. Een waarneming van een Nachtegaal in de bebouwde omgeving is dus geen uitzondering en ook geen reden om van de fiets te stappen.

Dat deed ik echter wel omdat de zang van deze Nachtegaal duidelijk anders was dan die van een "gewone" Nachtegaal. Het leek alsof de vogel moeite had om "op gang" te komen. De zang van de vogel was voller dan dat van een "gewone" Nachtegaal en werd ook niet zo snel voorgedragen. Al vrij snel wist ik dat het hier niet om een Nachtegaal *Luscinia megarhynchos* maar om een Noordse Nachtegaal *Luscinia luscinia* ging.

Mijn eerste ervaringen met Noordse Nachtegalen verliepen nagenoeg identiek: in het broedgebied op het eiland Öland (Zweden), waar ik in juni 1991 een aantal weken doorbracht om naar vogels te kijken, leek het mij alsof Noordse Nachtegalen niet "op gang" kunnen komen. De zang is enigszins "vlakker" dan die van de Nachtegaal zonder de voor de zang van de Nachtegaal karakteristieke uithalen.

Tot ca 3.00 uur heb ik vanuit mijn achtertuin naar de zang van de Noordse Nachtegaal, die naar mijn indruk ongeveer 100 m. verderop zat, geluisterd. De dag daarna heb ik de zang van zowel de Nachtegaal als de Noordse Nachtegaal enkele malen via een cassettebandje beluisterd. De opnames van de beide nachtegalen bevestigden de juistheid van de determinatie van de nacht ervoor. Ook Paul Evers heeft deze Noordse Nachtegaal waargenomen. Van ca 22.00-24.00 uur op 21 mei hoorde Paul de Nachtegaal met tussenpozen zingen. Het geluid was nog niet op volle sterkte, maar tamelijk afwijkend van die van een "gewone" Nachtegaal. Via geluidscassettes werd ook door Paul vastgesteld dat het een Noordse Nachtegaal betrof.

De nachten daarna heeft de vogel zich niet meer laten horen. Ook de datum pleit enigszins voor een Noordse Nachtegaal: een "gewone" Nachtegaal trekt eind mei niet meer door (doortrek half april tot begin mei) en heeft veelal tegen die tijd zijn territorium al afgebakend. Noordse Nachtegalen trekken in mei-juni door (SOVON, 1987).

Voorkomen in Nederland

Naspeuringen in de rubriek "Veldwaarnemingen" in "Het Vogeljaar" vanaf 1963 leverden de volgende Noordse Nachtegalen op:

- 18 mei - 12 juni 1977: 1 ex. zingend te Amsterdam.
 15-eind mei 1979: 1 ex. zingend Vlieland.
 22-23 mei 1981: 1 ex. zingend Ubbergen.
 26 mei 1987: 1 ex. zingend Zuid-Flevoland.
 21 mei 1988: 1 ex. zingend te Heilo.
 30 mei 1992: 1 ex. zingend te Zuid-Flevoland.

In de rubriek "recente waarnemingen" in "Dutch Birding" vanaf 1990 werden de navolgende waarnemingen vermeld:

- 30 mei 1992: 1 ex. gehoord langs de Oostvaardersdijk.
 1-5 juni 1992: 1 ex. te Meyendel Zh.
 13 sept. 1992: 1 ex. geringd op het Militair Terrein te Brecht.

De beide vermeldingen van 30 mei 1992 hebben waarschijnlijk betrekking op dezelfde vogel.

De waarnemingsdatum (21-22 mei) van deze 'Limburgse' Noordse Nachtegaal komt hiermee goed overeen.

Ook op andere plaatsen in Nederland zijn in 1993 in die periode Noordse Nachtegalen waargenomen: op 22 mei werd te Ruigoord nabij Zaandam een Noordse nachtegaal gehoord. De vogel was op 5 juni nog aanwezig. Op 25 mei werd op Terschelling een Noordse Nachtegaal waargenomen, maar was de dag daarna niet meer aanwezig (mondellinge mededeling Max Berlijn).

Voorkomen in Limburg

Indien deze waarneming aanvaard wordt zou het voor zover bekend de eerste waarneming van een Noordse nachtegaal in Limburg betekenen. Zowel Hens (1965) als Ganzevles *et al.* (1985) maken geen melding van waarnemingen van Noordse Nachtegalen in Limburg.

Dankwoord

Dank aan Max Berlijn voor het verzamelen van de

andere waarnemingen van Noordse Nachtegalen van dit jaar in Nederland.

Literatuur

- Ganzevles, W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen, 1985, Vogels in Limburg, Maastricht.
 Hens, P.A. 1965, Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg benevens een vergelijking met die der aangrenzende gebieden, Publ. nr 15, Natuurhistorisch Genootschap Limburg, Maastricht.
 SOVON 1987, Atlas van de Nederlandse vogels. Almelo.

Henk Swinkels, Diergaarderstraat-Zuid 39, 6105 CA Maria Hoop.

Dwerggors kortstondig aanwezig te Echt, mei 1993

Dat aanhoudende oostenwinden tijdens de trek voor leuke verrassingen kunnen zorgen moge uit het volgende blijken. Op zaterdag 8 mei 1993 werd door Henk Swinkels telefonisch aan de leden van de Vogelwerkgroep "de Haeselaar" medegedeeld dat door hem de dag ervoor in het werkgebied van de Vogelwerkgroep Roodkeelpiepers waren gezien. Omdat het particulier terrein betreft en vanwege de kwetsbaarheid van het terrein wordt de exacte waarneemplaats hier niet beschreven. Toen ik met nog enkele andere leden van de Vogelwerkgroep poolshoogte ging nemen, waren de vogels helaas niet meer te zien. Wel werden onder andere 18 Bosruiters, 1 Tureluur, 1 Kempiaan, 1 Groenpootruiter en 5 Noordse Gele Kwikstaarten gezien. Ook dit zijn geen alledaagse waarnemingen in Midden-Limburg. De dag ervoor was de groep Bosruiters zelfs 30 exemplaren groot.

Toen op dinsdag 11 mei het gebied nogmaals door mij werd bezocht, was het wel raak. Door systematisch met de telescoop het oevergedeelte van een plasje af te speuren kreeg ik een Roodkeelpieper in beeld. Doordat een tiental meters verderop twee Graspiepers aan het fourageren waren, was het verschil hiermee duidelijk te zien. Terwijl ik deze vogels aan het bestuderen was, kwam er plotseling een andere vogel in beeld. Ik zag meteen dat het een voor mij vreemde gors was met een opvallende koptekening. Vooral de lichte wenkbrauw- en mondstrepen met de daartussen gelegen dof kastanjebruine wangen en teugel vielen meteen op. Ook de

grootte van de vogel (hij was niet groter dan de vlakbij fouragerende Graspiepers) was opvallend. Hij had een smalle lichte oogring. De bovendelen van het verenkleed waren bruin met zwarte strepen, de onderdelen witachtig met fijne zwarte strepen, vooral op de bovenborst en flanken. De vogel maakte geen geluid en scharrelde als een Heggemus tussen het gras.

Toen ik mijn determinatiegids wilde raadplegen om te vergelijken, was de vogel helaas gevlogen. Thuisgekomen werd meteen contact opgenomen met Henk Swinkels. Voordat ik ook maar iets over de door mij waargenomen gors had gezegd vertelde Henk dat hij de avond ervoor (op 10 mei) een Dwerggors *Emberiza pusilla* had gezien. De beschrijving klopte precies met die van "mijn" gors. Ook de waarneemplaats was exact dezelfde. De vogel is hierna niet meer gesignaleerd.

De Dwerggors is in Nederland een onregelmatige gast, die af en toe op doortrek wordt waargenomen. De meeste Dwerggorzen worden in het najaar gezien (87%), de rest in januari-mei (Harris *et al.*, 1989), zodat deze voorjaarswaarneming toch wel heel bijzonder is. Indien aanvaard zou het zelfs om een nieuwe soort voor Limburg gaan. Hens (1965) meldt expliciet dat de Dwerggors tot dan toe niet in onze provincie is waargenomen en ook Ganzvles *et al.* (1985) maken geen melding van waarnemingen van deze soort.

Waarschijnlijk is de vogel vanwege de aanhoudende oostenwind in onze streek terecht gekomen. Het is een zeldzame broedvogel in Noord-Finland waar hij broedt in de toendra's nabij water, valleien met onderbegroeiing en moerassen. Het nest wordt onder dwergwilgen gebouwd.

Met dank aan Henk Swinkels voor de tips; anders waren bovengenoemde waarnemingen aan mijn neus (kijker) voorbijgegaan.

Literatuur

- Ganzvles, W., F. Hustings, F. Schepers, J. Ummels & W. Vergoossen 1985. Vogels in Limburg. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht.
- Harris, A., L. Tucker & K. Vinicombe 1989. Vogeldeterminatie, Baarn.
- Hens, P.A. 1965. Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg benevens een vergelijking met die der aangrenzende gebieden. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht.

J. Roemen, Bovenste Eind 40A, 6101 ER Echt

Tweede broedgeval Zwartkopmeeuw in Limburg reeds in 1971!

In een tijd waarin vrijwel elke bijzondere waarneming vastgelegd en gemeld wordt verwacht je niet dat een vastgesteld broedgeval van een zeldzame vogelsoort aan de aandacht ontsnapt en vergeten wordt. Toch blijkt het voor te komen, zoals blijkt uit deze mededeling.

In september van dit jaar informeerde ik in een telefoongesprek met Boena van Noorden naar de resultaten van de provinciale broedvogelkartering over 1993. Enthousiast vertelde hij ondermeer dat in 1993 het eerste broedgeval van de Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus* op de oostelijke Maasoever had plaats gevonden. Het ging om een paartje dat enkele malen gedurende het broedseizoen in de kokmeeuwenkolonie op de Bergerheide (gem. Bergen) werd waargenomen. Vrijwel meteen herinnerde ik mij dat deze informatie niet geheel juist was.

Toen ik aan het begin van de zeventiger jaren met mijn vogelhobby begon toog ik op een mooie zondag ochtend in juni, gewapend met mijn fotoestel naar de Bergerheide om Kokmeeuwen te fotograferen. Na enige tijd in de kolonie te hebben rondgelopen vielen mij plotseling twee forse "Kokmeeuwen" op die ook qua koptekening van de overige meeuwen verschilden. De vogels zaten bij elkaar waardoor ik aannam dat ik met een paartje te maken had en dat het niet om Kokmeeuwen met een afwijkende grootte en tekening ging. De twee meeuwen bleken een nest met eieren te bebroeden en bevonden zich aan de rand van de kolonie en waren daardoor uitstekend te fotograferen (zie foto). Thuis gekomen bleek al spoedig dat ik op die bewuste zondag 6 juni 1971 een paartje Zwartkopmeeuwen op de lichtgevoelige plaat had vastgelegd. Omdat ik destijds weinig kontakten had met andere vogelaars in de regio kwam mijn waarneming in de vergetelheid.

Het is niet bekend of de vogels het legsel uitgebroed hebben en of er jongen zijn uitgevlogen.

Het eerste Limburgse broedgeval werd in 1962 in de Groote Peel vastgesteld (Hens, 1965). Het broedgeval op de Bergerheide valt precies in de periode dat de Zwartkopmeeuw vaste voet in Nederland begint te krijgen. Pas vanaf 1970 vindt het jaarlijks broeden van de soort in Nederland plaats (Meininger & Bekhuis, 1990). Het broedgeval op de Berger-

Broedende Zwartkop-
meeuw op de Bergerheide,
juni 1971
(foto: B. Roelofs)

heide is meteen het meest oostelijke broedgeval in Nederland. De laatste jaren zijn broedgevallen of -pogingen in Limburg bekend van de Grootte Peel (1991 en 1993), het Limburgse gedeelte van Budel Dorplein (1992) en de het al eerder genoemde broedpoging op de Bergerheide in 1993. Grappig is de opmerking in het artikel van Meininger & Bekhuis (1990) over de volledigheid van het door hen getoonde overzicht. Zij stellen dat in het verleden er ongetwijfeld broedgevallen van de Zwartkopmeeuw over het hoofd gezien zijn. Uit deze mededeling blijkt zelfs dat een fotografisch vastgelegd broed-

geval pas 22 jaar na dato onder de aandacht van vogelminnend Limburg wordt gebracht!

Literatuur

- Hens P.A., 1965. Avifauna van de Nederlandse provincie Limburg, benevens een vergelijking met die der aangrenzende gebieden. Publ. Natuurhist. Genootschap in Limburg, reeks XV, Maastricht.
- Meininger P.L. & J.F. Bekhuis. 1990. De Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus* als broedvogel in Nederland en Europa. *Limosa* 63: 121-134.

Bert Roelofs, Nellenweg 5, 5927 PN Venlo.

Mededelingen

Natuurhistorisch Museum de Peel sponsor van Limburgse Vogels

Sommige lezers viel het misschien al op: een nieuw logo in de colofon van Limburgse Vogels ! Inderdaad, vanaf 1993 heeft ons blad er een sponsor bij: het Natuurhistorisch Museum de Peel heeft ons per brief laten weten in principe jaarlijks f 1000,- te willen geven om het vogeltijdschrift te ondersteunen. Het feit dat er in Limburgse Vogels regelmatig artikelen over vogels in het Peelgebied verschijnen,

was voor het Bestuur van dit Museum een belangrijke aanleiding tot deze aanzienlijke ondersteuning. Uiteraard is de redactie, die al langere tijd op zoek is naar sponsoring van het tijdschrift, erg blij met deze bijdrage. Het helpt het jaarlijks financieel tekort van Limburgse Vogels verder terug te dringen.

We hopen dat dit een stimulans is voor anderen die Limburgse Vogels willen steunen !

De redactie

Rectificaties

In het vorige nummer van Limburgse Vogels wordt in een artikel melding gemaakt van een broedgeval van een Waterspreeuw in Zuid-Limburg (pagina 48, Schepers & Lemmens, 1993). Het jaartal is niet 1992, maar 1993.

In het artikel over broedende roofvogels in Zuid-Limburg (Hustings & Schepers 1993) wordt op pagina 35/36 melding gemaakt van het feit dat het gebied tussen Echt en Nieuwstadt het slechtst onderzocht is op roofvogels. Inmiddels hebben wij begrepen, dat dit gebied wel degelijk goed onderzocht wordt op roofvogels, maar dat de gegevens tot op heden niet allemaal zijn ingestuurd. Inmiddels zijn afspraken gemaakt dat deze gegevens ook in het SOVON-archief terecht zullen komen.

De redactie

Ernest van Asseldonk verlaat redactie

Helaas heeft een actief en gewaardeerd redactielid van Limburgse Vogels zijn activiteiten voor het tijdschrift moeten beëindigen. Ernest van Asseldonk, die mede aan de wieg van Limburgse Vogels heeft gestaan en een actieve rol speelde in de redactie, heeft vanwege tijdgebrek zijn werkzaamheden moeten opgeven.

Alle leden van de redactie willen Ernest via deze weg hartstikke bedanken voor zijn jarenlange inzet. Natuurlijk hopen we nog regelmatig geschreven bijdragen van hem te mogen ontvangen.

"Vogelarchief Limburg" van start: een nieuw formulier voor al uw losse vogelwaarnemingen!

Zoals de meeste waarnemers weten hebben de Vogelwacht Limburg en de Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap reeds jaren een "pa-

pieren" archief met vogelwaarnemingen. Voor dit doel werd steeds het oude, vertrouwde meldingskaartje gebruikt. Zo'n papieren archief is evenwel niet goed toegankelijk. Voor een adequate natuur- en vogelbescherming en vogelstudie is het tegenwoordig van groot belang dat de verzamelde gegevens snel opvraagbaar en inzetbaar zijn.

Verder bleek dat sinds het gereed komen van het boek "Vogels in Limburg" in 1985 bij nogal wat mensen de motivatie was afgenomen om hun interessante vogelwaarnemingen nog langer door te geven, hetgeen natuurlijk zonde is.

Het besluit vorig jaar, om een nieuw geautomatiseerd vogelarchief te gaan opzetten, was dus snel genomen. De voorbereidingen hebben wat meer tijd gevergd, maar nu is het dan zo ver: de Vogelwacht Limburg en de Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap introduceren bij deze het nieuwe "Vogelarchief Limburg".

Belangrijke onderdelen van dit gezamenlijke project zijn het speciaal ontworpen formulier voor het insturen van waarnemingen (de zogenaamde "Schrijflijst voor vogelwaarnemingen") en de "Werkgroep Vogelarchief". Deze werkgroep is namens de twee organisaties verantwoordelijk voor de organisatie van het project en voor het inzamelen en verwerken van de gegevens.

Maar natuurlijk is de belangrijkste schakel in het nieuwe systeem de veldwaarnemer zelf.

We hopen dat dit project voor iedereen een stimulans is om zijn/haar leuke waarnemingen vanaf nu regelmatig in te sturen naar de Werkgroep Vogelarchief. Dit geldt niet alleen voor de nieuwe waarnemingen, ook alle oude gegevens **die nog niet eerder zijn ingestuurd** (naar bijvoorbeeld een archief van een lokale vogelwerkgroep of naar SOVON) zijn van harte welkom. Schroom dus niet om ook oude waarneembboekjes van de afgelopen 10 jaar van de planken te halen!

Hoe u de gegevens kunt doorgeven wordt in een speciale handleiding uitgelegd. Op het moment dat u deze aankondiging leest heeft u de handleiding samen met een aantal lege schrijflijsten mogelijk reeds per post ontvangen. Zo niet dan kunnen de meeste Limburgse vogelaars deze binnenkort verwachten.

Wij willen op deze plaats niet te uitvoerig ingaan op de handleiding en de organisatie, maar het is voor alle duidelijkheid goed om een paar belangrijke punten kort te noemen:

- Het oude meldingskaartje vervalt, evenals het waarnemingensecretariaat bij de Vogelwacht Lim-

burg. Hiervoor in de plaats is de nieuwe "schrijflijst" gekomen die liefst iedere maand moet worden ingestuurd naar de Werkgroep Vogelarchief, die gehuisvest is bij het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Postbus 882, 6200 AW Maastricht (tel. 043-213671). Hier kunt u ook terecht voor nieuwe formulieren en een inventarisatiekaart (met daarop aangegeven allerlei hokbegrenzingen, topografie en coördinatenstelsel); - nog niet eerder ingestuurde én alle nieuwe waarnemingen "BSP-niet broedvogels" uit Limburg dienen vanaf nu niet meer via het SOVON-formulier naar (de districtescoördinatoren van) SOVON gestuurd te worden. In plaats daarvan dient in Limburg de nieuwe "schrijflijst" gebruikt te worden die ingestuurd moet worden naar de Werkgroep Vogelarchief. Uw waarnemingen worden vervolgens door ons naar SOVON gezonden. Het oude formulier BSP-niet broedvogels vervalt dus in Limburg !; - gegevens verzameld in het kader van de Broedvogelprojecten van SOVON (bv. het BMP) of andere landelijk of provinciaal gecoördineerde pro-

jecten (bv. zwaluwenprojecten, bekendtellingen) dienen uitsluitend en op de gebruikelijke wijze te worden ingestuurd naar de daarvoor bestemde adressen.

Dit geldt ook voor de LWVT-trektellingen, het PTT-project en de maandelijkse watervogeltellingen. Echter, omdat de Werkgroep Vogelarchief deze gegevens moeilijk rechtstreeks (of slechts op langere termijn) uit de landelijke bestanden kan overnemen, vragen wij u om van deze drie projecten ook zo veel mogelijk interessante waarnemingen op de "schrijflijst" te zetten en in te sturen naar de Werkgroep Vogelarchief.

Wij hopen dat u na het lezen van de handleiding weinig problemen ondervindt bij het invullen van de formulieren. Zijn er nog vragen dan kunt u altijd contact opnemen met een aantal leden van de Werkgroep Vogelarchief (o.a. Martin de Cleen: 043-253578, Marie-José Hendrix: 046-520434 en Ran Schols: 046-527892). We hopen op massa's inzendingen en wensen iedereen veel succes met het invullen!

Namens de Werkgroep Vogelarchief, Ran Schols.

Sovon in de regio

Limburgse SOVON-districten zonder coördinatoren !

Met ingang van 1 januari 1994 stopt Frans Schepers met zijn coördinatorschap voor district 18 (Zuid-Limburg). Er wordt in overleg met het SOVON-hoofdkantoor inmiddels druk gezocht naar een opvolger.

Ook voor Ernest van Asseldonk, inmiddels voormalig coördinator van Noord- en Midden-Limburg, wordt een opvolger gezocht. Hij heeft in de zomer van 1993 de SOVON-gelederen verlaten.

SOVON hoopt natuurlijk dat er goede opvolgers worden gevonden, die het waarnemersnetwerk voor met name het broedvogelmonitoringwerk in de toe-

komst willen ondersteunen. Dat moet toch mogelijk zijn in het actieve Limburg !

Mensen die een handje willen helpen bij het zoeken, of misschien wel zelf het dc-werk willen ondersteunen, kunnen zich melden bij beide dc's of op het SOVON-kantoor te Beek-Ubbergen (Henk Wessels). Overigens is het ook mogelijk als hulp-dc te fungeren. In veel districten wordt al op deze manier gewerkt, waarbij bijvoorbeeld verschillende projecten worden verdeeld over verschillende personen. Dat betekent dat niet alle werk op één persoon terecht komt, maar dat deze wordt bijgestaan door andere mensen. Deze manier van werken geeft goede resultaten. Uiteraard worden alle onkosten vergoed.

Formulieren voor Bijzondere Soorten Project voor niet-broedvogels (BSP-nb) vervallen in Limburg

In verband met de reactivering van het Vogelarchief Limburg, is bekeken in hoeverre ook gegevens uit het bovenvermeld project rechtstreeks in dit archief terecht kunnen komen. In overleg met SOVON is het mogelijk gebleken dat voor het BSP-nb de nieuwe Limburgse schrijflijst voor vogelwaarnemingen kan worden gebruikt. Elders in dit nummer

De Limburgse SOVON-de's

is meer informatie over het nieuwe Limburgse archief opgenomen. Volgens de nieuwe opzet worden de gegevens dus niet meer op het oude BSP-nb formulier ingestuurd naar SOVON, maar ingevulde schrijflijsten naar het Vogelarchief. Overigens moet voor de BSP-nb soorten niet alleen de voor het vogelarchief gewenste plaatsbepaling (km-hokken of coördinaten), maar ook de kwartbloknummers vermeld worden. Dit in verband met de inpasbaarheid in het landelijke project. In de handleiding van de Werkgroep Vogelarchief vindt u meer informatie.

Vogelwaarnemingen

Aflevering 1, maart tot en met juli 1993

Elders in dit nummer van Limburgse Vogels heeft u kunnen lezen dat het nieuwe Vogelarchief Limburg van start is gegaan. Het is een gezamenlijk initiatief van de Vogelstudiegroep van het Natuurhistorisch Genootschap en de Vogelwacht Limburg. Een speciale werkgroep (de Werkgroep Vogelarchief) is namens deze organisaties verantwoordelijk voor het hele reilen en zeilen van het archief. Via het nieuwe waarnemingenformulier, de zogenaamde "Schrijflijst voor vogelwaarnemingen in Limburg" kunnen vanaf nu alle losse vogelwaarnemingen (ook de waarnemingen BSP-niet broedvogels) worden ingestuurd naar deze werkgroep.

Het ligt in de bedoeling om regelmatig verslag te doen van de waarnemingen die binnenkomen door middel van deze nieuwe rubriek in Limburgse Vogels. Hopelijk vormt dit een extra stimulans om regelmatig leuke waarnemingen in te sturen.

Voor deze eerste aflevering van de rubriek "Vogelwaarnemingen" konden we natuurlijk nog niet putten uit het nieuwe Vogelarchief Limburg. Deze keer hebben we in de korte tijd die daarvoor ter beschikking stond zo veel mogelijk waarnemingen bijeen gescharreld. Het overzicht is verre van compleet,

maar geeft toch een aardig idee van wat er in Limburg in het afgelopen voorjaar en zomer is gezien. De waarnemingenrubriek zal overigens nooit volledig zijn. Niet alleen zullen sommige waarnemingen ons te laat bereiken, ook kunnen we vanwege plaatsgebrek hier steeds slechts een selectie presenteren. Wees echter gerust, ook al staan uw ingestuurde waarnemingen niet in deze rubriek, ze worden natuurlijk wel ingevoerd in het nieuwe Vogelarchief Limburg en zullen te zijner tijd zeker gebruikt worden.

Tot slot wordt iedere waarnemer verzocht om liefst ieder maand zijn of haar waarnemingen op de schrijflijst te zetten en deze in te sturen naar de werkgroep vogelarchief. Waarnemingen van zeldzame gasten graag vergezeld van een beschrijving.

Het adres is: Natuurhistorisch Genootschap (werkgroep vogelarchief), Postbus 882, 6200 AW Maastricht.

Maart

Zomertalingen op doortrek werden dit voorjaar op verschillende plaatsen gezien zoals 2 ex. op de 13e bij Siebengewald (DV) en 1 ex. op de 28e te Itteren (COJ). Een **Toppereend** verbleef op 7 maart nog bij Maastricht (COJ).

Rode Wouwen werden gezien bij Valkenburg op 19 maart (KL), bij Maastricht op de 21e (COJ) en over de telpost Geleen op de 31e (RS). Vroege **Bruine Kiekendieven** werden gezien in de Grootte Peel op 10 maart (EZ, HD) en op de 31e over de telpost Geleen (RS). De eerste **Visarenden** werden op 31 maart gesignaleerd in de Grootte Peel (CS) en bij Brunssum (WQ). Bij Koningsbosch werd op 11 maart een **Smelleken** gezien (NR, JR, FB).

Zeer verrast was een waarnemer bij Heerlen toen hij op de 8e in korte tijd 1554 **Kraanvogels** in 5 groepen zag langstrekken (RL). Ook elders zijn op deze dag Kraanvogels gezien, zoals 420 ex. over Valkenburg (KL) en 76 ex. over de Grootte Peel (CS, HDO).

Op verschillende plaatsen werden **Goudplevieren** opgemerkt, zoals 41 ex. op 11 maart bij Nederweert (CS) en 25 ex. op de 30e bij Siebengewald (LV). Op de belangrijkste slaappleaats voor de **Grutto** in onze regio namelijk de Grootte Peel verbleven op 27 maart 237 ex. In de Grootte Peel werd op de 5e ook een **Bokje** gezien (CS, MW).

Over de telpost Geleen vlogen op 10 maart de eerste 4 **Boomleeuweriken** (RS). Een waarneming van een zingende **Kuifleeuwerik** zoals op de 30e in Randwyck, Maastricht behoort tegenwoordig helaas al tot de zeldzaamheden. Vroege **Boompiepers** werden waargenomen op de 29e op de Bergerheide, 3 ex. (EN), en op de 31e op de Bosserheide (LV) en over de telpost Geleen (RS). Een **Rouwkwikstaart** zat op de 20e bij Epen (FS). Vroege waarnemingen van **Boerenzwaluwen** waren er op 23 maart bij het Noordlimburgse Quin (EN), gevolgd door waarnemingen op onder andere de 25e bij Maastricht (COJ) en de 27e bij Geleen (RS). Op 21 maart zat aan de Geul bij Mechelen een **Waterspreeuw** (MB). Een grote groep **Koperwieken** van 800-900 ex. zat op 21 maart bij Valkenburg (KL). Een vrij vroege **Zwartkop** werd gehoord bij Siebengewald op 31 maart (DV) en vroege **Fitissen** zaten op 24 maart bij Bergen (EN) en op 31 maart bij Geleen (RS) en Mook (DV). Bij Venray verbleef een **Startmees** van de Noordelijk vorm op de 7e (HA, EZ).

Niet geheel onverwacht maar daarom niet minder spectaculair was de ontdekking van een kleine broedpopulatie **Taigaboombkruipers** (Middeneuropese ondersoort *macrodactyla*) in Zuid-Limburg. Het betrof de eerste broedgevallen voor Nederland (FS e.a.)!

Klapeksters werden in maart nog op diverse plaatsen waargenomen, zoals bij Brunssum (WQ) en op de Bergerheide en de Hamert (GL, EN, JV).

April

Op 27 en 28 april verbleef op de Bergerheide een **Koereiger** (EN e.a.; Zie Limburgse Vogels (4): 48-49). In deze maand werden flink wat **Zwarte Wouwen** waargenomen, zoals 14 april 1 trek Maastricht (COJ), 21 april 1 ex ter plaatse bij het Quin (GL), 24 april 1 ex. Grootte Peel (HA, BN, EZ) en 1 ex. Geleen (RS), 25 april 1 ex. Mariahoop (PE). **Rode Wouwen** waren er volop getuige de volgende waarnemingen: 2 ex. te Mariahoop op de 1 april (HS), op 3 april 1 ex. bij Echt (PE) en 1 ex. over Geleen (RS), op 6 april 2 trekkend over Siebengewald (LV), 9 april 1 ex. Bergerheide (LV), op de 13e 1 ex. Wellsche Heide (JK), op de 14e 1 ex. Maastricht (COJ), 24 april 1 trekkend Mariahoop (HS, JB) en 1 trekkend over Geleen (RS), 25 april 1 pleisterend bij Susteren (RS), 26 april 1 trekkend Mariahoop (HS) en 1 ex. Hamert (JV), 30 april 1 trekkend Epen (FS). Een vroege **Grauwe Kiekendief** vloog rond op Koningssteen bij Thorn op de 28e (FS). Een **Smelleken** trok op de 20e over de telpost Geleen (RS).

De maand april was eveneens goed voor doortrekkende **Visarenden**: 3 april 1 pleisterend Itteren (KL, JW, PW), 9 en 29 april 1 trekkend Maastricht (COJ), 11 april 1 ex. Veulen, Venray (HA), 12 april 1 trekkend over Slek, Echt (NR, JR, JRE), 13 april Leukermeer (JK, JV), 20 april 1 te Arcen (JV), 21 april de Hamert (JK), 22 april 1 pleisterend Bergerheide (EN), 24 april 1 trekkend bij Brunssum (WQ). Bij Arcen werd op de 5e een overvliegende **Slechtvalk** opgemerkt (JK). Vrij vroege **Boomvalken** waren er op de 14e bij Bergen (EN) en op de 15e over Geleen (RS).

De eerste **Kwartels** lieten zich al op 30 april horen bij Siebengewald (LV). **Regenwulpen** lieten zich bekijken op 9 april 2 ex. over Geleen (RS), op 13 april 1 ex. over Venray (HA), 14 april 1 ex. te Arcen (JK), 21 april 2 ex. op de Hamert (JK) en 24 april maar liefst 63 ex. pleisterend aan de Frenkenbaan, Nederweert (CS). Op de 10e zat in de Grootte Peel een adulte **Zwartkopmeeuw**, op de 14e werden er 2 langs de Maas bij Afferden en 1 over Siebengewald gezien (EN), op 3 april zaten er 2 adulte ex. langs de Maas bij Maaseik (FS). Vroege **Dwergmeeuwen** (4 ad.) fourageerden op de 27e boven het grindgat bij Maastricht (COJ e.a.). Op 12 april trok over de telpost Geleen een groep van 12 **Scandinavische Kleine Mantelmeeuwen** (RS). Bij Maaseik vlogen op 3 april 2 Visdieven rond (FS), bij Itteren op

20 april ook 2 ex. en op de 25e nog 1 ex. (KL e.a.) De eerste **Zwarte Sterns** lieten zich op de 24e in de Grootte Peel bewonderen (BN), maar ook de 5 exemplaren op de 27e bij Maastricht waren vrij vroeg (COJ e.a.).

Een **Tortelduif** werd al op 20 april gezien bij Siebengewald (DV). Behoorlijk vroeg was de zingende **Nachtzwaluw** bij het Noordlimburgse Molenhoek op 29 april (HW). Ook de **Gierzwaluwen** op de 20e over Geleen (RS) en op de 21e te Maastricht (COJ e.a.) waren aan de vroege kant. Over Geleen vloog op de 15e de eerste **Oeverzwaluw** langs, op de 9e de eerste **Huiszwaluw** en op de 24e de eerste **Duinpieper** (RS). Altijd bijzonder blijft de fraaie **Roodkeelpieper**, waarvan op de 25e bij Itteren/Neerharen de eerste kon worden waargenomen (KL, MB e.a.). Pas gearriveerde **Gele Kwikstaarten** zaten op 3 april bij Mook (DV) en op 5 april bij Arcen (JK) en bij Heijen (LV). Specialer zijn evenwel de zingende **Engelse Gele Kwikstaart** bij Wellsche Meer op de 22e (GL) en de eerste 8 **Noordse Gele Kwikken** op de 25e bij Itteren (MD e.a.). Als de waarneming van de **Balkankwikstaart** van Itteren/Neerharen op 24 en 25 mei (MB, PV) aanvaard wordt hebben we in Limburg alweer een nieuwe ondersoort van de Gele Kwikstaart erbij (zie artikel elders in dit nummer).

Leuk om op te letten is het bruine kleed dat sommige (zingende) mannetjes van de **Zwarte Roodstaart** dragen. Ze zijn bepaald niet zeldzaam, ook al zijn er nog niet veel waarnemingen bekend. Voorbeelden zijn 3 april 2 zingende bruine ex. te Spaubeek (RS) en 14 april 1 te Maastricht (COJ). In april komen natuurlijk veel zomervogels weer terug. Bij deze een greep uit de verzameling vroege waarnemingen van een aantal soorten. **Paapje**: 20 april Siebengewald (GL), **Tapuit**: 8 april Bergen (LV) en 19 april Afferden (GL), **Tuinfluit**: 13 april Wellsche Heide (JV), 21 april Cotessen (FS), 22 april Maastricht (RS e.a.), **Bosrietzanger**: 22 april Valkenburg (KL), 30 april Ottersum (DV) en Obbicht (RS), **Draaihals**: 12 april Gennep (MR), **Fluiter**: 20 april 2 zang Siebengewald (DV), **Nachtegaal**: 12 april Thorn (FS), **Grasmus**: 12 april Thorn (FS), 14 april Heijen (GL), **Bonte Vliegenvanger**: 13 april Milsbeek (DV), 15 april 4 zang Heijensche Molen (DV).

Beflijsters werden in april zeer regelmatig opgemerkt, zoals op de 7 april 3 ex. Hamert (JK), op de 10e 3 ex. Grootte Peel (CS) en 1 ex. Geleen (RS), op de 12e 2 ex. Grootte Peel (JL, CS), op 14 april te

Nieuw-Bergen (EN), 15 april 3 op de Hamert (JK, JV), 16 april bij Brunssum (RL), 17 april te Geleen (RS), 19 april 1 ex. Hamert (JV), op de 20e 1 ex. trekkend over Geleen (RS), 2 bij Siebengewald (GL) en 3 ex. op de Hamert (JK), 22 april 1 ex. Nieuw-Bergen (LV) en 26 april 1 ex. in het Broedersbos bij Afferden (EN).

Zeer bijzonder is de waarneming van een kortstondig zingende **Cettis Zanger** op de Hamert op de 29e (JV). Voor Limburg altijd bijzonder is het **Baardmannetje**, waarvan op 4 april 1 ex. werd gezien bij Brunssum (WQ).

Buidelmezen werden vanaf half april gemeld, zoals bijvoorbeeld 12 april 1 ex. Thorn (FS), 27 april 2 ex. Oost-Maarland (COJ) en vanaf 17 april tot 4 ex. bij Petit Gravier tegenover Eijsden. Op de Hamert vloog op 21 april een baltsende **Raaf** rond (JV). De voorjaars trek van **Ortolanen** kwam vanaf de 20e op gang, toen 1 trekker over Geleen vloog, gevolgd door nog een exemplaar op de 24e (RS) en een pleisteraar bij Ohé en Laak op de 28e (GK).

Mei

Als nieuwe broedvogelsoort voor de Grootte Peel kon dit jaar de **Roodhalsfuut** worden bijgeschreven. Nadat op 25 en 26 mei 1 adult was opgemerkt werd later in het seizoen nogal onverwachts een adult met een juveniel waargenomen (HA, EZ, CS). Een leuke waarneming van een **Geoorde Fuut** buiten de bekende broedgebieden was die van 23 mei, 1 ex. te Itteren (MD e.a.). Op de 1e vloog een **Zwarte Ooievaar** op bij Milsbeek (DV) en over de telpost Mariahoop trok op de 23e 1 ex. over (HS, NR). **Ooievaarders** werden regelmatig waargenomen: op de 1e 1 trekkend over Geleen (RS), op de 4e 3 pleisteraars in de Grootte Peel (FA), 6 en 7 mei 1 ex. pleisterend Brunssum (WQ), 11 mei 1 trekkend Arcen (JK), op de 15e 1 ter plaatse bij Echt (JR, RM), 21 mei 1 pleisterend Echt (PE, JB), 23 mei 1 trekkend Mariahoop (HS, NR) en 2 trekkend over Echt (HS, NR). Op 10 en 11 mei was er plotsklaps spectaculaire trek van **Wespendieven** boven Limburg te zien, met in totaal vele honderden exemplaren (zie Limburgse Vogels (4): 49-52). Ook werden er weer flink wat **Zwarte Wouwen** waargenomen, zoals op de 9e 1 trekkend Petit Gravier, Maastricht, 11 mei 1 trekkend Grootte Peel (CS) en 1 ex. Arcen (JK, JV), 12 mei Hamert (JK, JV), 16 mei 1 trekkend Geleen (RS), 17 mei Hamert (JK) en 22 mei Gennep (DV). **Rode Wouwen** doken op diverse

lokaties op: 11 mei 2 ter plaatse bij Echt (JR), 13 mei 1 trekkend Heerlen (FH), 19 mei 1 trekkend Echt (HS), 20 mei 1 trekkend bij Echt (JR) en 1 over Geleen (RS). In de ruime omgeving van Bergen vertoefde in mei en juni minimaal 1 ex., mogelijk ging het hier om een broedvogel.

In de Groote Peel vloog op 9 en 11 mei een vrouwtje **Grauwe Kiekendief** rond (HA e.a.). De trek van **Visarenden** was vergeleken met april flink minder: 1 mei 1 ex. over Itteren (MD), 7 mei Maas Wellerlooi (JK, JV) en 10 mei 1 trekkend bij Echt (HS). Begin mei spoedden nogal wat **Smellekens** zich naar de broedgebieden: 4 mei 1 ex. langs Maastricht (COJ e.a.) en steeds 1 exemplaar over Geleen op 5, 9 en 11 mei (RS).

Een late **Kraanvogel** pleisterde op 1 mei bij Brunssum (WQ). Een voor Limburg zeldzame **Drieteenstandloper** in zomerkleed vertoefde op 16 mei bij Itteren (MD, KL e.a.). Ook werden hier op 1 mei 2 pleisterende (MD) en op 10 mei 3 langstreckende **Temminck's Strandlopers** gezien (KL). Bij Ottersum werd op de 13e ook een Temmincks waargenomen (LV, EN). Een **Krombekstandloper** verbleef op 12 en 13 mei bij Itteren (COJ) en op de 17e bij het Leukermeer (GL). Over Geleen trokken op 1 mei nog 8 **Regenwulpen** over (RS).

Boven de Maas bij Heijen vlogen op 8 mei 5 **Dwergmeeuwen** (GL), op de 27e bovendien nog een **Visdief** (EN, GL). Heel bijzonder was de waarneming van een **Noordse Stern** die laag over de akkers en weilanden langs Geleen trok op de 8e (RS). Een groep van 13 **Zwarte Sterns** vloog op de 8e bij Heijen over de Maas (GL). Op de 9e verbleven 6 ex. bij Itteren (KL e.a.) en op de 10e nog eens 19 exemplaren aldaar (KL). De Maas bij Aijen was goed voor 7 **Zwarte Sterns** op de 11e (LV).

Op 31 mei werd voor het eerst in een droog gedeelte in de Mariapeel een territorium van een **Boomleeuwerik** vastgesteld (BN, HA). Een late **Duinpieper** zat op de 21e nog bij Roosteren aan de grond (RM). **Roodkeelpiepers** zaten bijna als vanouds bij Itteren, op 8 en 11 mei maximaal 4 ex. en op 12 mei nog 3 ex. (MD, KL, MB e.a.). Of het exemplaar op de 11e en 16e te Neerharen/Itteren (COJ) nog als aanvulling gezien moet worden is niet duidelijk. Verder werden bij Echt tussen 7 en 11 mei meerdere **Roodkeelpiepers** gezien (HS, JR). Het aantal waarnemingen van **Noordse Gele Kwikstaarten** in mei 1993 is te groot om hier op te sommen. Opvallende waarnemingen zijn onder

*Drieteenstrandloper, Itteren 16 mei 1993
(foto: P. & J. Wouters)*

andere: Groote Peel: 1 mei 18 ex. (CS) en 9 mei 60 ex. (HA, GC, BN), Itteren: 8 mei 70 ex., 9 mei 80 ex., 10 mei 60 ex (MD, KL e.a.), 11 mei 150 ex. (COJ), 11 mei 77 ex Milsbeek (BN), ca. 130 omgeving Arcen (JK, JV) en ca. 100 trekkend Geleen (RS). **Engelse Gele Kwikstaarten** blijken in mei regelmatig op te duiken, zoals op de 9e en 22e 1 ex. Itteren (KL, JW, PW), 10 mei Arcen (JK) en 27 mei 1 ex. Valkenburg (KL). **Rouwkwikstaarten** werden waargenomen op 6 mei bij Echt (JR, FB) en op 24 en 26 mei bij Heerlen (FH).

Indien aanvaard wordt de in de nacht van 21 op 22 mei zingende **Noordse Nachtegaal** in een tuin in Maria Hoop de eerste voor Limburg (HS, PE; zie artikel elders in dit nummer). Dit zou ook voor de **Dwerggors** gelden die op 10 en 11 mei is gezien op de Haeselaar bij Echt (HS, JR; zie artikel elders in dit nummer). **Ortolanen** vlogen op 8, 9 en 12 mei over de telpost Geleen (RS) en verbleven op 8 en 9 mei te Itteren (KL e.a.). Op de broedplaats bij Grubbenvorst bleek in 1993 weer een territorium minder te zitten, nu nog maar 6 (BN, CS).

Juni

Mogelijk heeft op de Hopel bij Kerkrade dit jaar voor het eerst in Limburg een **Aalscholver** gebroed, goed verborgen tussen een aantal nesten van

de Blauwe Reiger. De aanwezigheid van adulte vogels gedurende het hele voorjaar en zomer én het verschijnen van juveniele vogels rond half juni is in ieder geval nogal verdacht (RL). Bij Echt verbleef tussen 31 mei en 2 juni een mannetje **Grauwe Kiekendief**. Gezien zijn gedrag als ook het feit dat er eind juni en op 9 juli een vrouwtje werd gezien gaat het hier mogelijk om een territorium (VWG de Haeselaar; zie artikel elders in dit nummer). Een late **Visarend** was nog op 2 juni aanwezig bij Echt (JRE). Bij Nieuw-Bergen dook op de 11e een mannetje **Roodpootvalk** op (LV). Het blijft onduidelijk of er een **Slechtvalk** bij Maastricht broedt of niet. In ieder geval waren er weer eens waarnemingen op de 17e (vrouw) en de 23 (man, COJ).

Een **Kwartel** vloog in de nacht van 8 juni al roepend over Maastricht (COJ). Op de Hamert vertoefde op de 2e een roepende **Kwartelkoning** (JV). In hetzelfde gebied en op dezelfde datum hoorde een karteerder een roepende **Hop** (JK). Vanaf half juni zette een flinke invasie van **Kruisbekken** in. Het aantal waarnemingen is te groot om hier te noemen. In ieder geval werden door onder andere de karteerders van de provincie Limburg die op de oostoever van de Maas ten noorden van Venlo actief waren 10-tallen waarnemingen verricht. Groepen tot 65 ex. vlogen vooral in richtingen tussen noordwest en oost. Ook elders werden nogal wat Kruisbekken gezien.

Juli

Op 1 juli vloog boven de Niers bij Gennep nog een **Visarend** over (EN). Een **Kluut** pleisterde vanaf 18 juli bij Ifteren (MD, KL e.a.). Tussen 29 en 31 juli zat hier ook een **Krombekstrandloper** (MD, KL). Een voor Limburg zeldzame waarneming is

die van een **Rosse Grutto** vliegend over Mariahoop op de 12e (HS). Bij de Molenhoek in Noord-Limburg werd op de 12e een **Regenwulp** waargenomen (DV). Het aantal **Kleine Mantelmeeuwen** in Limburg lijkt ieder jaar verder toe te nemen. Op de voorverzamelplaats bij Middellaar zaten op 11 juli zelfs 465 exemplaren (DV). Een groep van 5 **Geelpootmeeuwen** zat op 10 juli bij Thorn (FS), 2 ex. zaten op de 20e bij Maastricht (COJ).

Op veel plaatsen worden in juli overvliegende **Kruisbekken** gezien. In de naaldbossen van Limburg verblijven inmiddels flinke aantallen. Onduidelijk is of er in juli nog steeds beesten bijkomen door een gericht influx of dat er alleen nog sprake is van vliegbewegingen in allerlei richtingen van lokale vogels.

Waarnemers

H. Alards (HA), F. Aelberts (FA), P. van Beers (PB), M. Berlijn (MB), J. Bontemps (JB), F. van de Brink (FB), J. van der Coelen (COJ), G. Compiet (GC), H. Doensen (HDO), M. Dolmans (MD), H. Drabbels (HD), P. Evers (PE), F. Hustings (FH), J. Kikkert (JK), G. Kurstjens (GK), R. van de Laak (RL), K. Lemmens (KL), J. van der Loo (JL), G. Lubbers (GL), R. Mersch (RM), E. Nieuwstraten (EN), P. Nijskens (PN), B. van Noorden (BN), W. Quaedackers (WQ), J. Reneerkens (JRE), N. Reneerkens (NR), M. Reynders (MR), J. Roemen (JR), F. Schepers (FS), R. Schols (RS), C. van Seggelen (CS), H. Swinkels (HS), P. van Tilburg (PT), J. Vereijken (JV), L. Verheggen (LV), D. Visser (DV), P. Vossen (PV), M. van den Wittenboer (MW), H. Woesthuis (HW), J. Wouters (JW), P. Wouters (PW), E. van der Zwet (EZ).

Ran Schols, Werkgroep Vogelarchief

Coördinatie projecten en soortonderzoeken in Limburg

Projecten

Broedvogel Monitoring Project (BMP)

SOVON, t.a.v. A.J. van Dijk, Rijksstraatweg 178, 6573 DG Beek-Ubbergen. Tel. 08895-43753.

Bijzondere Soorten Project (BSP)

District Noord-Limburg:
vacant

District Zuid-Limburg:
F. Schepers, Ophoven 56, 6133 XW Sittard.
Tel. 046-528863.

of: Antwoordnummer 2505,
6573 ZH Beek-Ubbergen. Tel. 08895-43753.

Punt Transect Tellingen (PTT)

SOVON, t.a.v. W. Hagemeijer (adres: zie boven).

Trektellingen

LWVT, coördinator Zuid-Nederland:
C. van Seggelen, Nieuwendijk 101,
5712 EL Someren-Eind.

Watervogeltellingen

Coördinator Limburg:
T. Cuijpers, Wilhelminalaan 26,
6107 AK Stevensweert. Tel. 04755-1579.

Bekentellingen Zuid-Limburg

F. Schepers (adres: zie boven).

Dwaalgasten en zeldzaamheden (DBA/CDNA)

Inlichtingen, contactpersoon:
M. Berlijn, Raadhuispark 43,
6191 AG Beek. Tel. 046-379703.

Werkgroep Vogelarchief

Waarnemingen insturen naar:
Natuurhistorisch Genootschap,
Werkgroep Vogelarchief,
Postbus 882, 6200 AW Maastricht
Informatie: R. Schols, Dr. Nolenslaan 85-I,
6136 GK Sittard. 046-527892

Soortonderzoeken

Kerkuil

Provinciale coördinator: H. Gillissen, Schuttendaal 23, 6228 KC Maastricht. Tel. 043-619597.

Coördinator Noord-Limburg: M. Schols, Zellers-acker 13-08, 6546 HD Nijmegen. Tel. 080-785444.

Coördinator Midden-Limburg: J. Leunissen, p/a. Stichting IKL, Postbus 154, 6040 AD Roermond. Tel. 04750-31200.

Coördinator Zuid-Limburg: F. Blezer, p/a. Stichting IKL, Postbus 154, 6040 AD Roermond. Tel. 04750-31200.

Oeverzwaluw

Coördinator Limburg:

J. Willems, Bellenkampweg 57, 6438 KE Oirsbeek.
Tel. 04492-2607.

Huiszwaluw

Coördinatoren Limburg:

W. Boesten & S. Holka, Postbus 5038,
6401 GA Heerlen. Tel. 045-216615.

Boerenzwaluw en Gierzwaluw

SOVON, t.a.v. M. Bakker (adres: zie boven).

Ortolaan

Boena van Noorden, Maassingel 144,
5751 VS Deurne. Tel. 04930-20189.

Roek

Kolonietellingen:

J. Ummels, Essendijk 15, 6243 BH Geulle.
Tel. 043-645606.

Aalscholver

Slaapplaatstellingen:

F. Schepers (adres: zie boven).

LIMBURGSE VOGELS

Jaargang 4, nummer 3, oktober 1993

Artikelen

- 57 De Geoorde Fuut in de Grootte Peel (*Carlo van Seggelen*)
- 59 Over het fouragegedrag van Brilduikers op de Maasplassen in het winterhalfjaar (*Willem Renema*)
- 63 Mogelijk broedgeval van de Grauwe Kiekendief bij Pey-Echt in 1993 (*Jeroen Reneerkens*)
- 65 De invloed van een rupsenplaag op de avifauna: een lokale ervaring (*Henk Swinkels & Jan Boeren*)
- 68 Interessante terugmeldingen V (*Ran Schols & Jo van der Coelen*)

Bijzondere waarnemingen

- 69 Roodmussen in het Maasdal (*Gijs Kurstjens*)
- 71 Bokjes langs de Grensmaas (*Karel Lemmens*)
- 72 Balkankwikstaart bij Itteren, april 1993 (*Max Berlijn*)
- 73 Waarnemingen van Bergfluiters in Limburg (*Max Berlijn*)
- 74 Noordse Nachtegaal te Maria Hoop, mei 1993 (*Henk Swinkels*)
- 75 Dwerggors kortstondig aanwezig te Echt, mei 1993 (*Jan Roemen*).
- 76 Tweede broedgeval Zwartkopmeeuw in Limburg reeds in 1971 (*Bert Roelofs*).

Mededelingen

- 77 Natuurhistorisch Museum de Peel sponsor van Limburgse Vogels (*Redactie*)
- 78 Rectificaties (*Redactie*)
- 78 Ernest van Asseldonk verlaat redactie (*Redactie*)
- 78 "Vogelarchief Limburg" van start: een nieuw formulier voor al uw losse vogelwaarnemingen! (*Ran Schols*)

Sovon in de regio

- 79 Limburgse SOVON-districten zonder coördinatoren!
- 80 Formulieren voor Bijzondere Soorten Project voor niet-broedvogels (BSP-nb) vervallen in Limburg

Vogelwaarnemingen

- 80 Aflevering 1, maart tot en met juli 1993 (*Ran Schols*)